

ETLA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY

Lönnrotinkatu 4 B, 00120 Helsinki 12, Finland, tel. 601322

Keskusteluaiheita Discussion papers

Pekka Lastikka

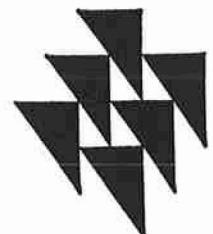
SUOMEN PALVELUSEKTORIN RAKENNE JA

KEHITYS VUOSINA 1948-87

No 147

2.1.1984

This series consists of papers with limited circulation, intended to stimulate discussion. The papers must not be referred or quoted without the authors' permission.

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
1. JOHDANTO	1
1.1. Palvelusektori kansantalouden tilinpidossa	1
1.2. Palvelusektori Suomessa ja eräissä OECD-maissa: kansainvälistä vertailua	4
1.2.1. Palvelusektorin tuotanto- ja työllisyysosuudet	5
1.2.1.1. Toimialakohtaista tarkastelua	8
1.3. Yhteenveto ja täydentäviä huomautuksia	18
2. SUOMEN PALVELUSEKTORIN RAKENNUMUUTOKSESTA TOISEN MAAILMAN- SODAN JÄLKEEN	21
2.1. Yleistä taustaa	21
2.2. Kehityksen yleispiirteitä eri palvelualoilla	23
2.2.1. Kauppa, ravitsemis- ja majoitustoiminta	23
2.2.2. Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	28
2.2.3. Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike- elämää palveleva toiminta	34
2.2.4. Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	37
2.2.5. Julkinen toiminta	38
2.2.6. Voittoa tavoittelematon toiminta	39
2.2.7. Kotitalouspalvelutoiminta	40
2.3. Yhteenveto ja johtopäätöksiä	40
3. PALVELUTOIMIALOJEN KEHITYSNÄKYMÄT VUOSINA 1983-87	47
3.1. Kansantalouden kehitysnäkymät vuosina 1983-87	47
3.2. Palvelualojen kehitysnäkymät vuosina 1983-87	51
3.2.1. Kauppa	53
3.2.2. Liikenne	54
3.2.3. Rahoitus- ja vakuutustoiminta	56
3.2.4. Asuntojen omistus	56
3.2.5. Muut yksityiset palvelukset	57
3.2.6. Julkinen toiminta	58

2.5. Suhdanneherkkien palvelujen (TOL 6,7,831-833,9:yksit) tuotannon volyymin ja yksityisen kulutuksen volyymin %-muutokset vuosina 1960-82	42
2.6. Suhdanneherkkien palvelujen (TOL 6,7,831-833,9:yksit.) tuotannon volyymin ja teollisuustuotannon volyymin %-muutokset vuosina 1960-82	42
2.7. Suomen palvelutoimialojen tuotanto-osuudet vuosina 1960-82	44
2.8. Suomen palvelutoimialojen työllisyysosuudet vuosina 1960-82	44
2.9. Palvelutoimialojen tuotannon volyymi vuosina 1960-82, (1960=100)	45
2.10. Palvelutoimialojen työlliset vuosina 1960-82, (1960=100)	45
2.11. Jalostusarvo/työlliset palvelutoimialoilla vuosina 1960-82, (1960=100)	46

Taulukkoluetelo

	sivu
1.1. Suhde tuotanto/työpanos eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuonna 1980	9
1.2. Suhteen tuotanto/työpanos muutokset eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuosina 1971-80, %	9
1.3. Tuotannon kasvu eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuosina 1971-80, %	17
1.4. Työllisyyden kasvu eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuosina 1971-80, %	17
2.1. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset kaupassa, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1948-60 ja 1960-82	27
2.2. Eri liikennemuotojen osuudet liikenteen tuotannosta	29
2.3. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset liikenteessä, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1948-60 ja 1960-82	30
2.4. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset rahoitus- ja vakuutus-toiminnassa, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1948-60 ja 1960-82	36
2.5. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset yhteiskunnallisissa ja henkilökohtaisissa palveluissa, julkisessa toiminnassa, voittoa tavoittelemattomassa toiminnassa, kotitalouspalvelutoiminnassa, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1960-82	40
3.1. Huoltotase-erien muutokset vuosina 1967-87	50
3.2. Bruttokansantuote sektoreittain vuosina 1967-87	50
3.3. Palvelusten tuotanto toimialoittain vuosina 1972-87	52
3.4. Yksityiset kulutusmenot ja kotitalouksien ostovoima vuosina 1967-87	53
3.5. Kauppa vuosina 1972-87	54
3.6. Liikenne vuosina 1972-87	55
3.7. Rahoitus- ja vakuutustoiminta vuosina 1972-87	56
3.8. Asuntojen omistus vuosina 1972-87	57

3.9. Muut yksityiset palvelut vuosina 1972-87	58
3.10. Julkinen toiminta vuosina 1972-87	59

1. JOHDANTO

Palvelualoilla on nykyisin varsin tärkeä osa kansantaloudessamme. Tähän sektoriin tavallisesti luetut alat kauppa, liikenne, rahoitus- ja vakuutus-toiminta sekä yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut muodostavat nykyisin noin puolet bruttokansantuotteesta ja näiden alojen työvoimaosuus on vielä tätäkin suurempi. Palvelusektorin kiistattomasta kansantaloudellisesta merkityksestä huolimatta on sen asemaa ja rakennetta kansantaloudessamme selvitetty varsin vähän. Tämä selvitys pyrkii osaltaan korjaamaan tätä puutetta samalla kun se palvelee ensisijaisesti palvelusektorin tulevia ennustetarkoituksia ETLAssa.

Selvitys jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan palvelusektoria Suomessa ja eräissä muissa OECD-maissa. Toisessa osassa tarkastellaan Suomen palvelusektoria ja sen rakennemuutoksia viime vuosikymmeninä ja kolmannessa osassa palvelutoimialojen kehitysnäkymiä viiden vuoden periodilla eteenpäin.

1.1. Palvelusektori kansantalouden tilinpidossa

Palvelusektorilla tarkoitetaan tässä selvityksessä Suomen kansantalouden tilinpidon käyttämän TOL-luokituksen mukaisia toimintoja nrot 6 (kauppa, ravitsemis- ja majoitustoiminta), 7 (kuljetus, varastointi ja tietoliikenne), 8 (rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta) ja 9 (yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelukset). Useimmat taloudelliset toiminnot, jotka kansantalouden tilinpidossa luokitellaan näihin ryhmiin, voidaan katsoa pääasiallisesti aineettomiksi, joten ne toteuttavat tämän keskeisen palvelukäsitteen tunnusmerkin.

Palveluksen käsitteen kannalta sinänsä ei ole yleensä katsottu olevan merkitystä sillä, millainen talousyksikkö tuottaa palvelun, millaiselle talousyksikölle se myydään ja missä tarkoituksessa palveluja tuotetaan. Kansantalouden tilinpidossa näillä seikoilla on kuitenkin merkitys erilaisten palvelujen luokitusjärjestelmien kannalta. Esim. se seikka, ostaako palveluksen yritys vai yksityinen henkilö, vaikuttaa yleensä siihen, katsotaanko palvelus tuotannon välituotteeksi vai kulutukseksi. Myös palvelujen tuotanto ryhmitellään tilinpidossa paitsi tuotantotoiminnan lajin mukaan (TOL-luokitus) myös tuotantotoiminnan tarkoituksen mukaan (Funktio-naalinen-luokitus).

Kansantalouden palveluksista osa käytetään muiden hyödykkeiden tuotannossa välituotteina ja osa kulutetaan suoraan lopputuotteina. Tuotantopalveluspainotteisia aloja ovat tukkukauppa, kuljetus, tietoliikenne sekä rahoitus-, vakuutus- ja liike-elämää palveleva toiminta. Monet yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut taas ovat kulutuspainotteisia. Sektoreittain tarkasteltuna on palvelusten osuus yksityisestä kulutuksesta noin kolmannes ja julkisesta kulutuksesta valtaosa. Täsmällisiä lukuja tämän erän suuruudesta on vaikea esittää, koska kansantalouden tilinpidossa käytetyn julkisen kulutuksen määritelmän nojalla on vaikea suorittaa julkisen kulutuksen jakoa tavaroihin ja palveluksiin samalla tavalla kuin yksityisellä sektorilla.¹⁾

Tuotantotoiminnan tarkoitukseen perustuva ns. funktionaalinen luokitus käsittää neljä ryhmää:

1) Julkinen kulutus määritellään kansantalouden tilinpidossa residuaalieräksi, joka saadaan vähentämällä kustannuskomponenttien summasta (kokonaistuotoksesta) markkinahyödykkeiden ja markkinattomien hyödykkeiden myynnistä saadut tulot.

1) yrittäjätoiminta, 2) julkinen toiminta, 3) yksityinen voittoa tavoittelematon toiminta ja 4) kotitalouspalvelutoiminta. Tätä erottelua pyritään tässä selvityksessä noudattamaan ainakin suomalaisen tilastoaineiston osalta.

Palveluista valtaosa kuuluu yrittäjätoimintaan ja on siten riskipitoista voittoa tavoittelevaa toimintaa. Vuonna 1982 yrittäjätoimintaan kuuluvat palvelut muodostivat noin 67 % palvelusten koko tuotannon jalostusarvosta. Yrittäjätoiminnan eri toimialojen tuotanto-osuudet olivat tällöin: rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta 27.4 %, kauppa-, ravitsemus- ja majoitustoiminta 19.9 %, kuljetus, varastointi ja tietoliikenne 13.9 % ja yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelukset 5.6 %.

Julkiseen toimintaan luokiteltujen palvelujen jalostusarvo-osuus kansantalouden palveluksista oli viime vuonna vajaat 30 %. Tämä osuus muodostuu julkisyhteisöjen harjoittamasta tuotantotoiminnasta. Koska eräät niistä harjoittavat myös yrittäjätoimintaa, on julkisyhteisöjen tuotanto-osuus jonkin verran suurempi kuin julkisen toiminnan, mutta siitä ei ole käytettävissä tarkkoja lukuja. Julkisessa toiminnassa yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut on suurin toimiala. Viime vuonna tämän toimialan jalostusarvo-osuus koko julkisen toiminnan tuotannosta oli yli 96 %. Voittoa tavoittelemattoman toiminnan jalostusarvo-osuus palvelusten kokonaistuotannosta oli vuonna 1982 2.8 % ja kotitalouspalvelutoiminnan noin 0.4 %.

Palvelusektori muodostaa kansantalouden tilinpidossa varsin heterogeenisen ryhmän. Yhteisinä piirteinä eri alatoimialoille ovat, paitsi tuotannon pääasiallinen aineettomuus, työintensiivisyys, toimihenkilöiden

suuri osuus ja suhteellisesti alhainen tuottavuus. Eri palvelualojen rakenteeseen palataan tarkemmin luvussa 2.

1.2. Palvelusektori Suomessa ja eräissä OECD-maissa: kansainvälistä vertailua

Seuraavassa vertaillaan sektoreittain palvelujen tuotannon ja työllisyyden kehitystä Suomessa ja eräissä OECD-maissa. Vertailun kohteeksi on valittu eräät ulkomaankaupamme kannalta keskeiset läntiset teollisuusmaat (Ruotsi, Saksan liittotasavalta ja Iso-Britannia) sekä USA ja Japani. USAn katso- taan edustavan "vanhaa" teollisuuden ja elinkeinorakenteen osalta pitkälle kehittynyttä maata ja Japanin uutta teollisuusmaata, jonka elinkeinorakenne on kehittynyt nopeasti. Vertailu kohdistuu seuraavassa vain tuotantoon ja työllisyyteen, mutta tarkoitus on myöhemmin keskittyä myös muihin muuttu- jiin, mm. investointeihin.¹⁾ Vertailussa pyritään lähinnä kuvaamaan eri maiden palvelutoimialojen rakennetta mainittuja muuttujia koskevien osuustarkastelujen valossa.

Käytettävissä olleesta tilastoaineistosta johtuen vertailussa esiintyy jonkin verran epäyhtenäisyyttä. Esim. tuotantotiedot koskevat pääasiassa vuosia 1964-1981, kun taas työllisyystiedot koskevat vuosia 1971-1980.

1) Tuotantotiedot on kerätty julkaisusta; National Accounts 1964-1981, Detailed Tables, Vol. II. OECD, Paris 1983. Työllisyystiedot perus- tuvat julkaisuun Labour Force Statistics 1969-1980. Paris 1982. Tuotan- toa ja työllisyyttä koskevat tiedot perustuvat OECD:n ja I.L.O:n käyttämiin kansainvälisiin määritelmiin, mutta maittaisiin vertailui- hin on kuitenkin syytä suhtautua varauksella. Maittaisia eroja saattaa nimittäin esiintyä mm. yleisissä luokitusperusteissa sekä tietojen keruuseen ja laskentaan liittyvissä menetelmissä.

Tähän valintaan vaikutti pääasiassa se, että työllisyysvertailua haluttiin suorittaa eri maiden ja eri toimialojen kesken: 1960-luvulta ei ole saatavissa useita valittuja maita ja toimialoja koskevia työllisyystietoja.

Sekä tuotannon että työllisyyden osalta toimialajako on seuraava: 1) kaupp-, ravitsemis- ja majoitustoiminta, 2) kuljetus, varastointi ja tietoliikenne, 3) rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta ja 4) yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut. Kuvioissa käytetään näistä sektoreista mainitussa järjestyksessä numerotunnuksia 6,7,8 ja 9.

Työllisyystietojen osalta mainittu toimialajako on ISIC-luokitusjärjestelmän mukainen ja tuotantotietojen osalta uuden SNA järjestelmän mukainen. Tuotantotiedot on luokiteltu funktionaalisin perustein, kun sitävastoin työllisyystietoja ei ollut saatavissa tällä jaolla.

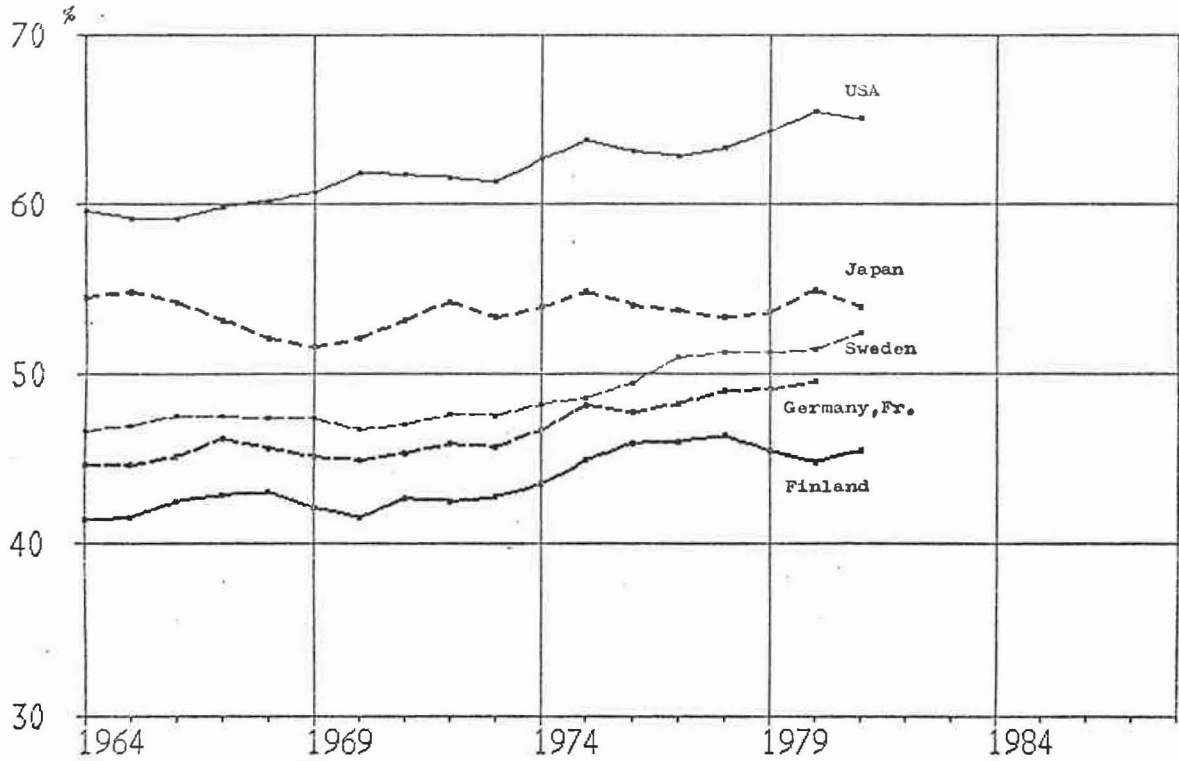
1.2.1. Palvelusektorin tuotanto- ja työllisyysosuudet¹⁾

Kuvioista 1.1. ja 1.2. voidaan havaita, että vertailun kohteeksi valittujen teollisuusmaiden joukossa Suomi edustaa vielä maata, jossa palveluelinkeinojen tuotannon ja työllisyyden osuudet koko kansantalouden vastavista muuttujista ovat vielä suhteellisen alhaiset. Ero kärjessä oleviin Yhdysvaltoihin oli 1980-luvun alkaessa tuotanto-osuudella mitattuna noin 20 prosenttiyksikköä; työllisyysosuudella mitattuna tätä jonkin

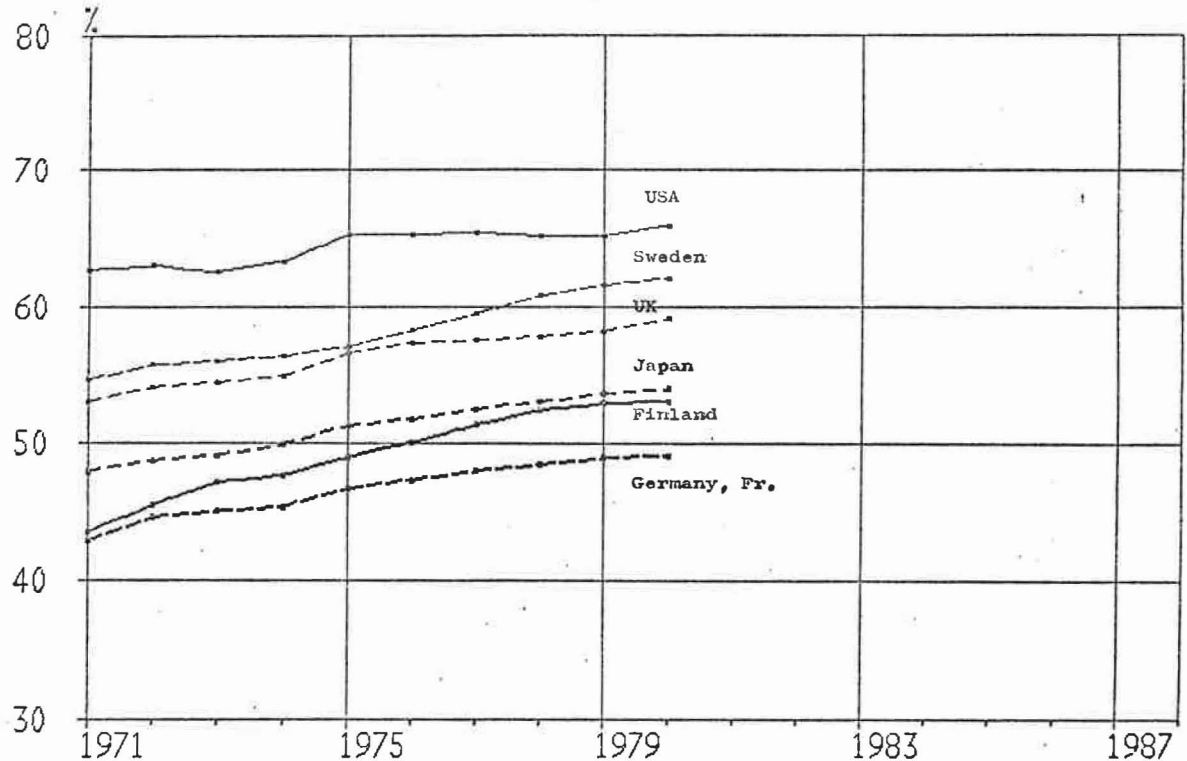
1) Tuotantoa on mitattu kiinteähintaisilla arvonlisäyssarjoilla tuottajahintaan ja työllisyyttä työllistettyjen henkilöiden lukumäärillä. Käytettyjen käsitteiden tarkemmat määritelmät ilmenevät mainituista julkaisuista.

Ison Britannian osalta ei tuotanto-osuuksia voitu tilastojen puutteen vuoksi laskea.

Kuvio 1.1. Palveluelinkeinojen tuotanto-osuudet eräissä maissa vuosina 1964-81, %

Kuvio 1.2. Palveluelinkeinojen osuus työllisestä työvoimasta eräissä maissa vuosina 1971-80, %

verran pienempi. Myös Ruotsiin nähden ero on selvä. Jos oletetaan, että elinkeinorakenteen kehittyminen meillä seuraa viiveellä tuotantorakenteeltaan kehittyneempien maiden, USAn ja Ruotsin, elinkeinorakennetta, voitaisiin esitettyjen havaintojen nojalla odottaa, että palveluelinkeinojen suhteellinen osuus tulee vielä lähivuosina Suomessa kasvamaan.

Kuviosta 1.1. ja 1.2. voidaan myös havaita, että samassakin maassa palveluelinkeinojen tuotanto- ja työllisyysosuudet voivat olla selvästi erilaiset. Tällöin maat voidaan jakaa kahteen ryhmään näiden osuuksien keskinäisen suuruuden mukaan. Esim. vuonna 1980 olivat USA:n, Japanin ja Saksan Liittotasavallan palvelusektorin tuotanto- ja työllisyysosuudet likimäärin samansuuruiset. Sen sijaan mainittuna vuonna Ruotsin ja Suomen palvelusektorin työllisyysosuudet olivat selvästi tuotanto-osuuksia suurempia. Ruotsin tapauksessa tuotanto-osuus oli noin 52 % työllisyysosuuden ollessa noin 62 %. Suomen palvelusektorin tapauksessa vastaavat luvut olivat noin 45 % ja 53 %.

Paitsi tuotanto- ja työllisyysosuuksien eroja tiettyinä vuonna eri maissa, voidaan kuvioista 1.1. ja 1.2. tehdä myös havaintoja näiden osuuksien ajassa tapahtuneista muutoksista. Eriytyisen selvästi voidaan havaita, että Japanin palveluelinkeinojen tuotanto-osuus on pysytellyt vuosina 1964-81 noin 53-55 prosentin tasolla, mutta työllisyysosuus on noussut vuosina 1971-80 noin 48 prosentista 54 prosenttiin. Myös Suomen osalta on tapahtunut samansuuntaista kehitystä. Ainakin vuodesta 1962 lähtien on palveluelinkeinojen työllisyysosuus kasvanut meillä varsin voimakkaasti kun taas tuotanto-osuus on kasvanut melko vähän.¹⁾ Vastaavantyyppistä kehitystä,

1) Kansantalouden kehitysnäkymät 1983-1987. ETLA, Toukokuu 1983.

joskaan ei yhtä voimakkaana, voidaan havaita myös Saksan Liittotasaval-
lan ja Ruotsin kohdalla.

Millaisia johtopäätöksiä näistä havainnoista voidaan tehdä? Tuotanto-
osuuden suhde työllisyysosuuteen voidaan kirjoittaa myös palvelujen
tuottavuuden suhteena koko kansantalouden tuottavuuteen.¹⁾ Siten maissa,
jossa tuotanto-osuuden suhde työllisyysosuuteen on likimäärin yksi, on
myös palveluelinkeinojen tuottavuuden taso likimäärin samansuuruinen
kuin koko kansantalouden tuottavuuden taso. Esim. USAn, Japanin ja
Saksan Liittotasavallan osalta näin onkin asianlaita, kuten taulukosta 1.1.
voidaan havaita.

Tarkasteltaessa jonkin tietyn maan osalta muuttujan tuotanto-osuus/
työllisyysosuus ajallista kehitystä, riippuu tämän muuttujan kehitys
palveluelinkeinojen ja koko kansantalouden tuottavuuksien kehityksestä
tarkasteluperiodilla. Kun mainittu suhdeluku on mm. Japanin, Suomen ja
Ruotsin tapauksissa ilmeisen selvästi pienentynyt vuosina 1971-80,
viittaa tämä siihen, että palvelusektorin tuottavuus on näissä maissa
kasvanut selvästi hitaammin kuin koko kansantalouden tuottavuus. Näin on
käynyt myös Saksan Liittotasavallassa, mutta ei USA:ssa (taulukko 1.2.).

1.2.1.1. Toimialakohtaista tarkastelua

Kuvioista 1.3.-1.11. ilmenevät palveluelinkeinojen eräiden alatoimialojen
tuotanto- ja työllisyysosuudet. Osuudet on laskettu suhteuttamalla toimi-

1) Tuottavuus tarkoittaa tällöin muuttujaa tuotanto/työpanos.

Taulukko 1.1. Suhde tuotanto/työpanos eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuonna 1980¹⁾

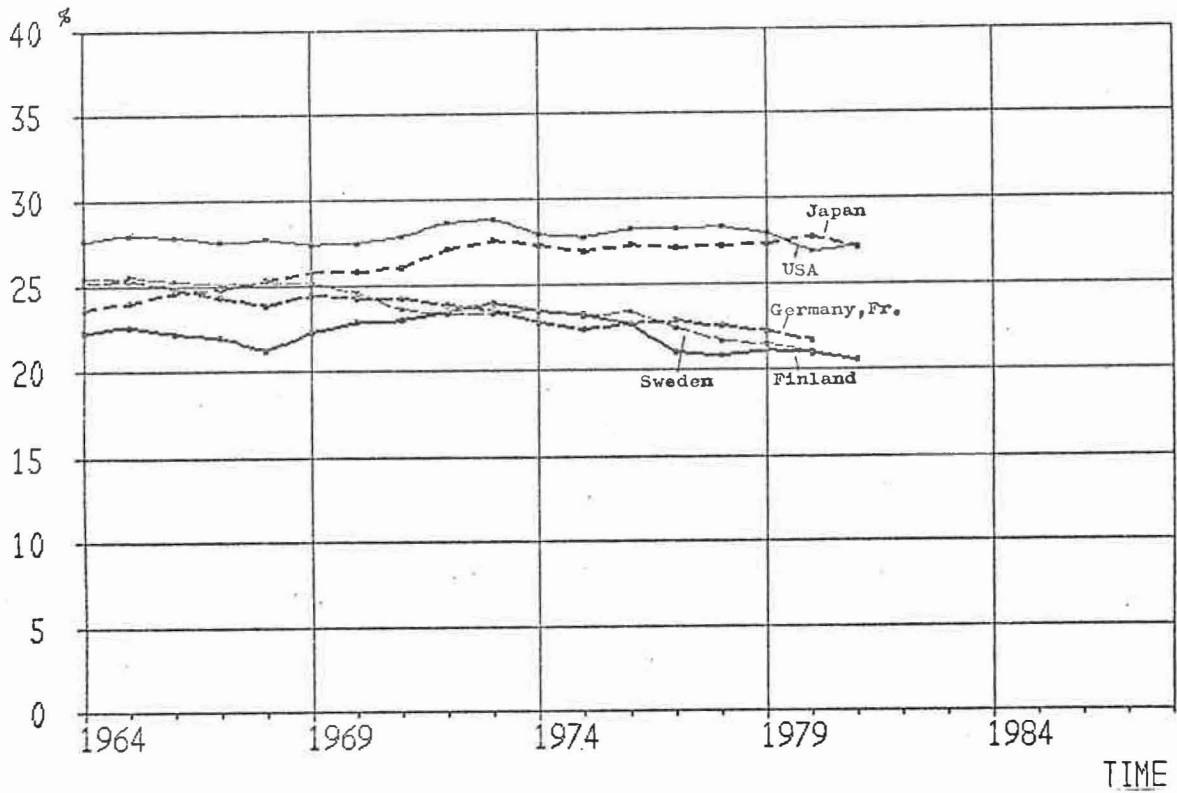
toimiala \ maa	Suomi	Saksan Liitto- tasavalta	Japani	USA	Ruotsi
6 Kauppa	35.9	37.6	2.3	14.9	59.9
7 Liikenne	46.9	54.8	3.4	21.8	72.3
8 Rahoitus-, vakuutus- jne.	117.3	93.6	14.6	44.3	125.5
Koko palvelusektori	46.0	50.4	3.5	18.1	62.7
Koko kansantalous	54.5	49.9	3.4	18.3	75.7

1) Suhde tuotanto/työpanos tarkoittaa eri maissa yhtä miestyövuotta kohti laskettua kiinteähintaista (v. 1975 hinnat) tuotannon jalostusarvoa, jota on mitattu kansallisissa rahayksiköissä. Osaksi tästä syystä luvut eivät ole maittain suoraan vertailukelpoisia.

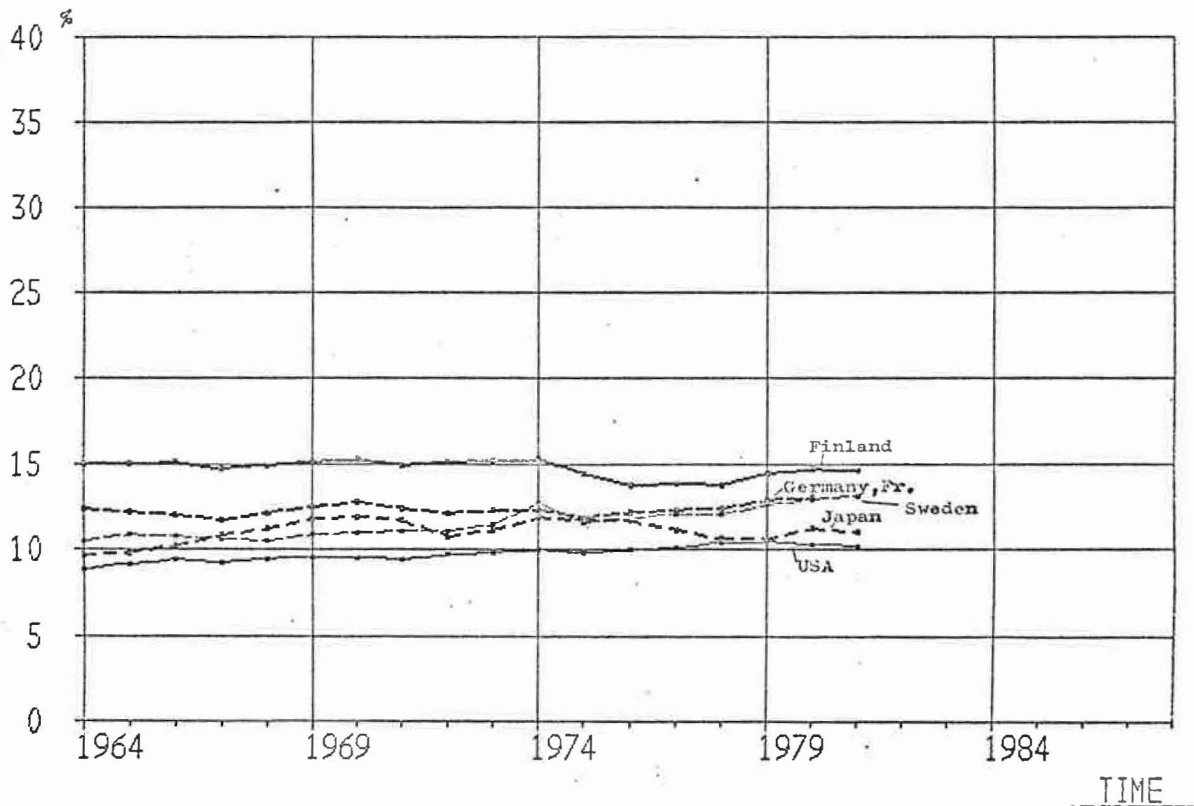
Taulukko 1.2. Suhteen tuotanto/työpanos muutokset eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuosina 1971-80, %

toimiala \ maa	Suomi	Saksan Liitto- tasavalta	Japani	USA	Ruotsi	Keski- arvo
6 Kauppa	33.6	33.0	40.3	4.4	13.7	25.0
7 Liikenne	22.7	50.4	45.0	27.6	40.4	37.2
8 Rahoitus-, vakuutus- jne.	-10.4	22.4	38.3	0.8	-11.4	7.9
Koko palvelusektori	15.6	26.6	30.6	4.3	6.0	16.6
Koko kansantalous	34.5	32.8	42.5	3.4	10.2	24.7

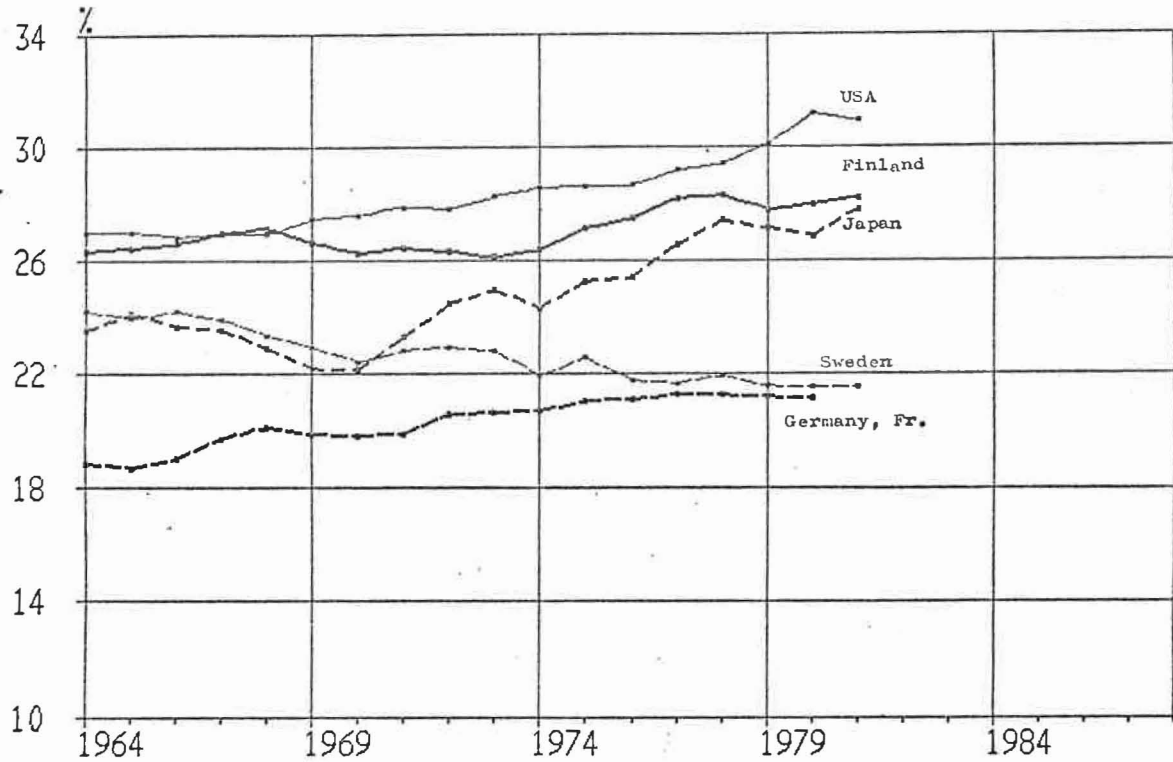
Kuvio 1.3. Kaupan, ravitsemis- ja majoitustoiminnan osuus palveluelinkeinojen tuotannosta eräissä maissa vuosina 1964-81, %

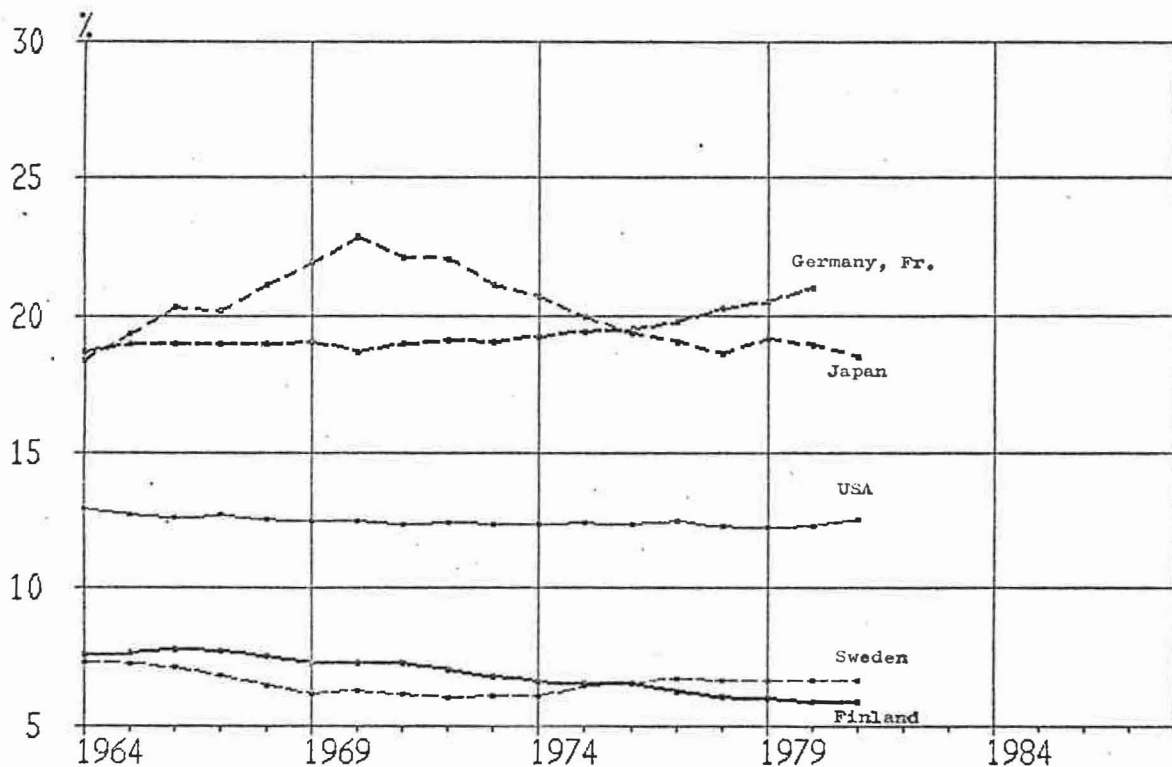
Kuvio 1.4. Kuljetusten, varastoinnin ja tietoliikenteen osuus palveluelinkeinojen tuotannosta eräissä maissa vuosina 1964-81, %

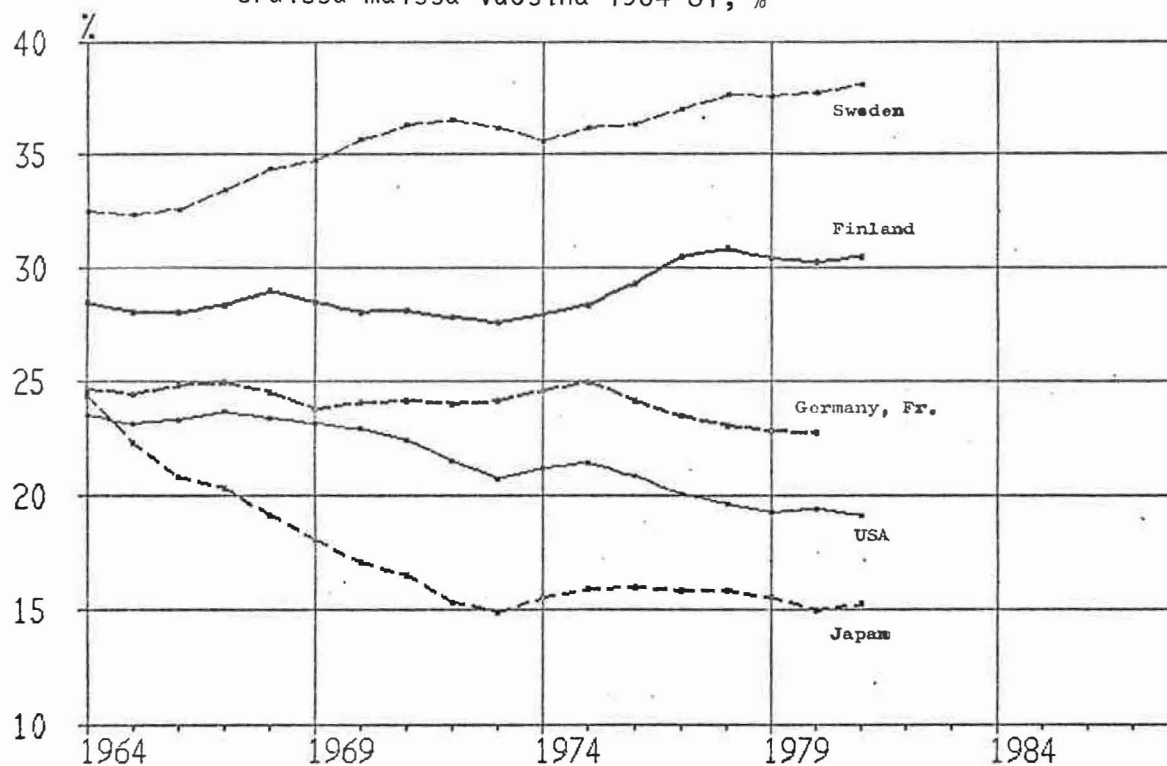
Kuvio 1.5. Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palvelevan toiminnan osuus palveluelinkeinojen tuotannosta eräissä maissa vuosina 1964-81, %

Kuvio 1.6. Yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palvelusten osuus palveluelinkeinojen tuotannosta eräissä maissa vuosina 1964-81, %

Kuvio 1.7. Julkisen toiminnan osuus palveluelinkeinojen tuotannosta eräissä maissa vuosina 1964-81, %

alojen tuotanto- ja työllisyystiedot koko palvelusektoria edustaviin aggregaatteihin.¹⁾

Palveluelinkeinojen sektoreittaisista tuotanto-osuuksista eri maissa vuosina 1964-81 voidaan tehdä seuraavia havaintoja.

- 1) Kaupan ja liikenteen tuotanto-osuudet eri maissa ovat vaihdelleet noin 5 prosenttiyksikön sisällä. Ne ovat pysyneet tarkasteluperiodilla eri maissa melkein ennallaan.

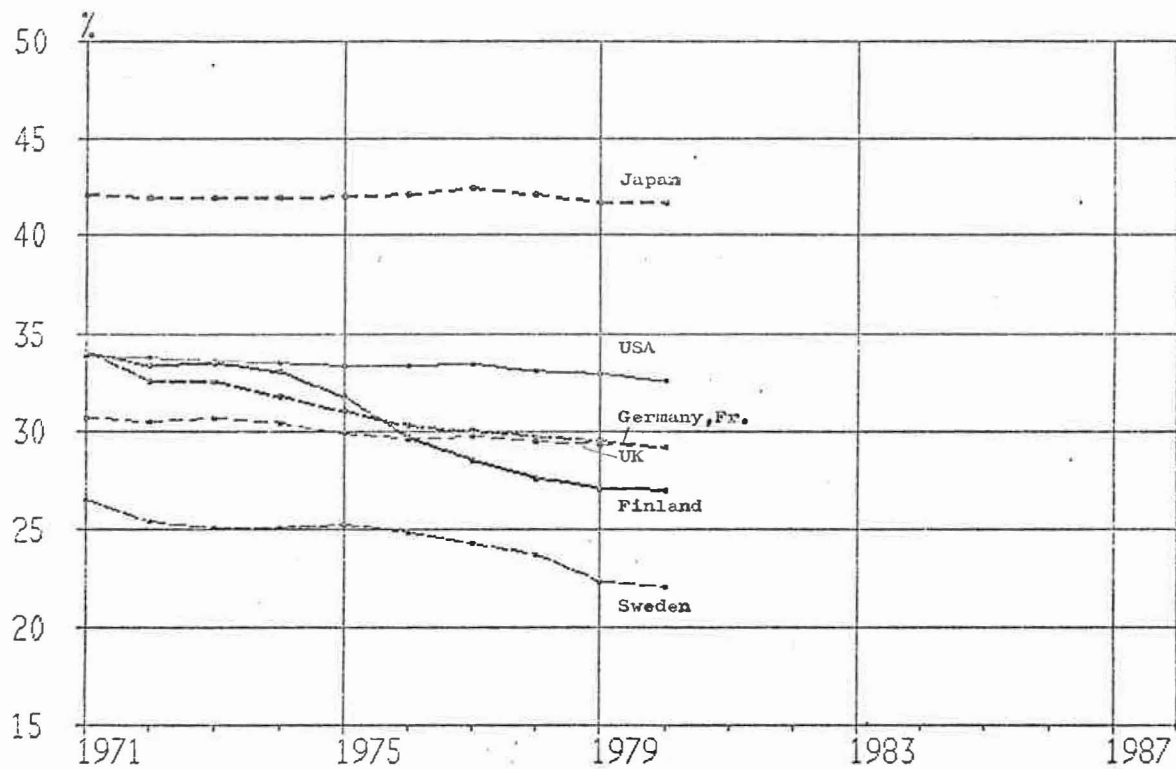
1) Tästä laskentatavasta seuraa, että kuvioista 1.3.-1.11. ilmenevät tiedot kuvaavat lähinnä palveluelinkeinojen sisäistä rakennetta eri maissa. Jos kiinnostus kohdistuu lähinnä eri toimialojen tuotannon ja työllisyyden osuuksiin koko kansantalouden vastaavista muuttujista, saadaan tästä käsitys kertomalla kuvista 1.1.-1.2. ilmenevät suhteelliset (ei-prosenttiset) tuotanto- ja työllisyysosuudet vastaavilla tuotanto- ja työllisyysosuuksilla kuvista 1.3.-1.11.

- 2) Toimialojen (8), (Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta, (9) (Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelukset) ja "julkinen toiminta" tuotanto-osuudet eri maissa eroavat tarkasteluperiodilla varsin selvästi toisistaan. Erot ovat selviä erityisesti kahden viimeksimainitun toimialan tapauksessa.
- 3) Toimialan (9) tuotanto-osuudet ovat Suomessa ja Ruotsissa olleet varsin alhaisella tasolla. Saattaa olla, että erityisesti nämä osuudet tulevat lähivuosina kasvamaan.
- 4) Julkisen sektorin tuotanto-osuus on vertailtavista maista korkein Ruotsissa ja Suomessa ja matalin USAssa ja Japanissa. USAssa, Japanissa ja Saksan Liittotasavallassa on julkisen sektorin tuotanto-osuus pienentynyt vuosina 1964-81. Sen sijaan Ruotsissa ja Suomessa se on kasvanut.

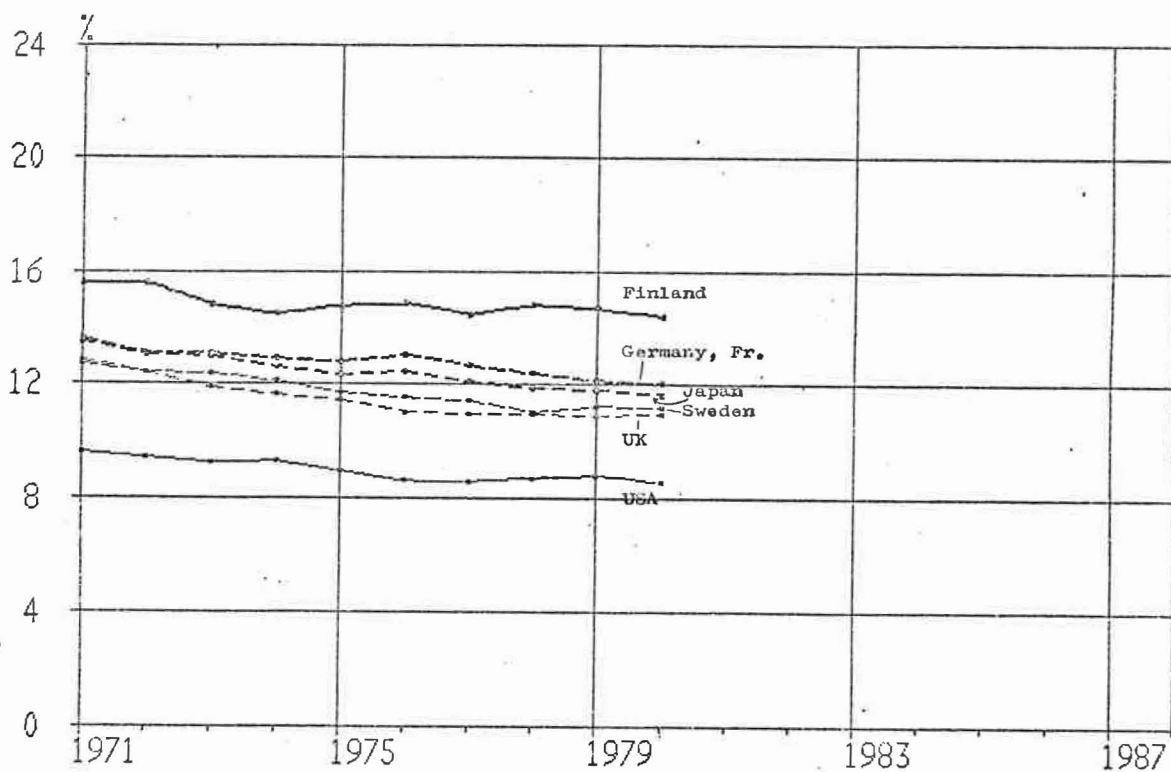
Työllisyysosuuksia koskevat kuviot 1.8.-1.11. eivät ole täysin vertailukelpoisia tuotanto-osuuksia koskevien kuvioiden 1.3.-1.7. kanssa, koska työllisyyttä koskevaan toimialaluokitukseen sisältyy myös julkinen toiminta toisin kuin tuotantoa koskevaan toimialaluokitukseen, jossa se on erillisenä. Kuvioiden vertailukelpoisuus lienee heikoin toimialalla (9), koska useimmissa teollisuusmaissa julkinen toiminta tapahtuu pääosin tällä toimialalla. Nämä huomaukset muistaen voidaan eri toimialoilta tehdä seuraavia havaintoja.

- 1) Toimialan (6) (Kauppa) työllisyysosuudet eri maissa näyttävät olevan keskimäärin suuremmat kuin tuotanto-osuudet. Erityisesti Japanin tapauksessa ero on selvä.
- 2) Toimialalla (7) (liikenne) tuotanto- ja työllisyysosuudet näyttävät olevan eri maissa suunnilleen samansuuruiset. Ainakaan yhtä selviä eroja ei näytä esiintyvän kuin toimialalla (6).

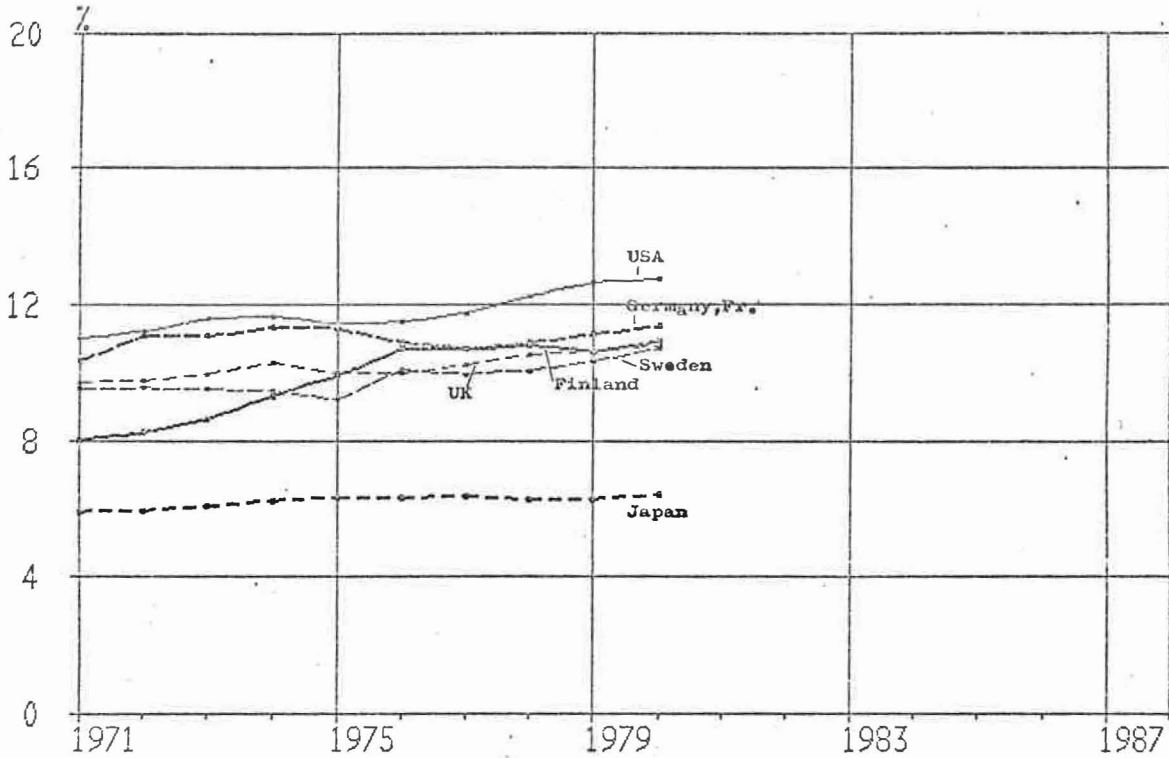
Kuvio 1.8. Kaupan, ravitsemis- ja majoitustoiminnan osuus palveluelinkeinojen työllisestä työvoimasta eräissä maissa vuosina 1971-80, %

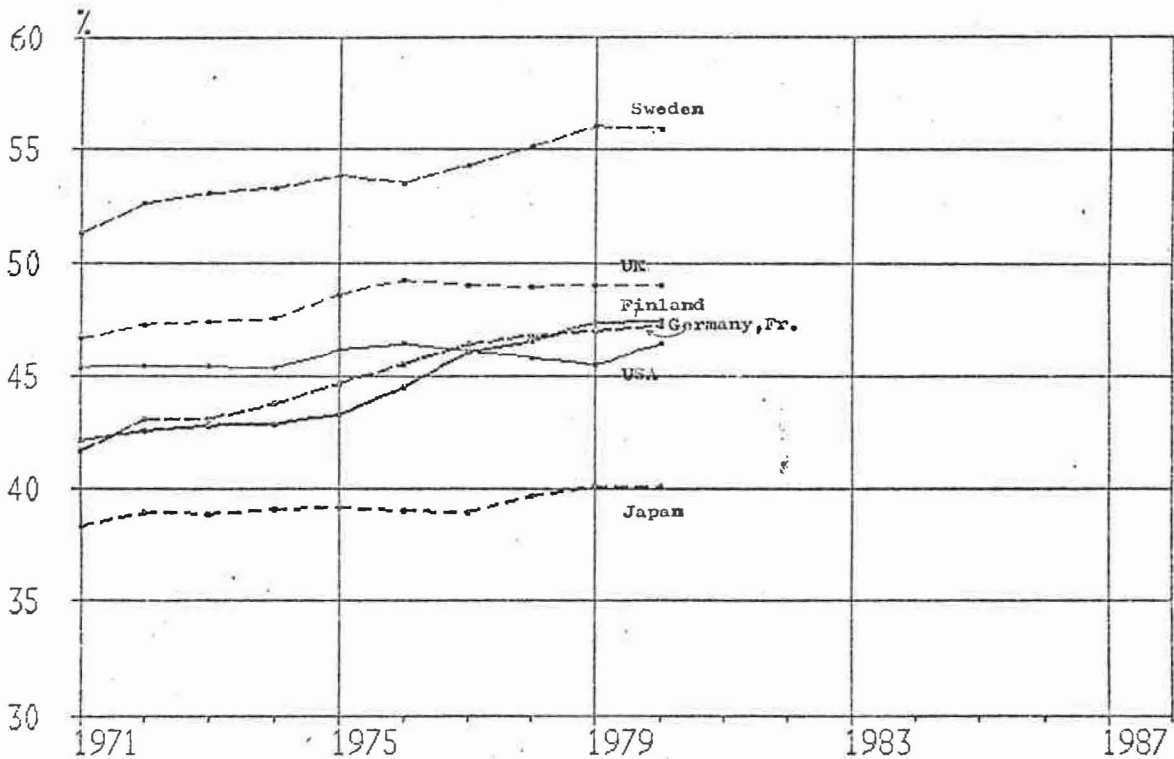
Kuvio 1.9. Kuljetusten, varastoinnin ja tietoliikenteen osuus palveluelinkeinojen työllisestä työvoimasta eräissä maissa vuosina 1971-80, %

Kuvio 1.10. Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palvelevan toiminnan osuus palvelulinkeinojen työllisestä työvoimasta eräissä maissa vuosina 1971-80, %

Kuvio 1.11. Yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palvelusten osuus palvelulinkeinojen työllisestä työvoimasta eräissä maissa vuosina 1971-80, %

3) Toimialan (8) (Rahoitus-, vakuutus- jne.) tuotanto-osuudet näyttävät olevan eri maissa selvästi suuremmat kuin työllisyysosuudet. Vuonna 1980 ero oli esim. Japanin tapauksessa yli 20 prosenttiyksikköä; muiden maiden tapauksessa tätä pienempi.

Samalla työpanososuudella näyttää siis syntyvän suurempi tuotanto-osuus toimialalla (8) kuin esim. toimialalla (6). Tämä havainto näyttää pätevän kaikissa vertailuun valituissa maissa, mutta tuotanto- ja työllisyysosuuksia koskevat numeeriset erot ovat suuret maiden välillä.

Tuotanto- ja työllisyysosuuksien suhteen erot saman maan eri toimialoilla johtuvat po. toimialojen tuottavuuseroista. Edellä tehdyt havainnot merkitsevät tällöin sitä, että tuottavuuden taso on korkeampi toimialalla (8) kuin esim. toimialalla (6) eri maissa. Näin on asianlaita kaikkien vertailuun valittujen maiden tapauksessa (taulukko 1.1.). Myös toimialan 7 tuottavuuden taso on korkeampi kuin toimialan (6) tuottavuuden taso eri maissa. Tämä näkyy selvästi taulukosta 1.1, vaikka ei ilmennyt selvästi yo. kuvioista.¹⁾

Kuviossa 1.2. havaittu työllisyysosuuden nopea kasvu mm. Ruotsissa, Japanissa ja Suomessa johtuu ainakin osaksi työllisyyden keskimääräistä nopeammasta kasvusta sektoreilla rahoitus- ja vakuutustoiminta sekä yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelukset (taulukko 1.4.).

1) Palvelusten tapauksessa on erityisesti tuotannon mittaaminen vaikea ongelma palvelusten aineettomuuden vuoksi. Tästä syystä sekä edellä mainittujen eri maiden tilastojärjestelmien erojen vuoksi esitettyihin palvelusten tuottavuutta koskeviin vertailuihin on suhtauduttava varauksella.

Taulukko 1.3. Tuotannon kasvu eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuosina 1971-80, %

toimiala \ maa	Suomi	Saksan Liitto- tasavalta	Japani	USA	Ruotsi	Keski- arvo
6 Kauppa	34.0	25.4	69.2	32.1	18.4	35.8
7 Liikenne	44.1	46.9	52.4	49.7	54.6	49.5
8 Rahoitus-, vakuutus- jne.	55.0	48.5	83.1	53.2	24.8	52.9
9 Yhteiskunnal- liset ja henkilökohtaiset palvelut	18.9	55.0	36.4	36.4	43.8	38.1
Julkinen toiminta	57.3	31.6	44.4	18.4	37.4	37.8
Koko palvelusektori	46.5	39.8	59.1	37.1	32.3	43.0
Koko kansantalous	39.6	27.9	54.0	29.4	20.8	34.3

Taulukko 1.4. Työllisyyden kasvu eräissä maissa ja eräillä toimialoilla vuosina 1971-80, %

toimiala \ maa	Suomi	Saksan Liitto- tasavalta	Japani	USA	Ruotsi	Keski- arvo
6 Kauppa	0.3	-5.7	20.6	26.5	4.1	9.2
7 Liikenne	17.4	-2.3	5.1	17.3	10.1	9.5
8 Rahoitus-, vakuutus- jne.	73.0	21.3	32.4	52.0	40.8	43.9
9 Yhteiskunnal- liset ja henkilökohtaiset palvelut	42.8	25.1	27.5	34.5	36.0	33.2
Koko palvelusektori	26.7	10.4	21.8	31.5	24.8	23.0
Koko kansantalous	3.8	-3.7	8.1	25.1	9.6	8.6

1.3. Yhteenveto ja täydentäviä huomautuksia

Palvelusten käsitteen määrittely on ongelma, joka on toistaiseksi ratkaisu melko puutteellisesti. Virallisessa tilastokäytännössä sovelletun palvelukäsitteen epätuhtavuus ilmenee mm. niissä tutkimuksissa, joissa palvelusektorin ongelmia on pyritty selvittämään tutkimusta varten kerätyn oman havaintomateriaalin avulla. Tällöin virallisten tilastojen palvelusarjat on katsottu epätuhtaviksi pääasiassa soveltamiensa käsitteiden puutteellisuuksien vuoksi.¹⁾

Tällaisista palvelujen käsitteeseen ja palveluksiksi katsottavien taloudellisten toimintojen luokituksen liittyvistä käsitteellisistä epäselvyyksistä huolimatta on tässä tutkimuksessa - tutkimuksen päätavoite huomioon ottaen - katsottu riittäväksi nojautua yleisesti käytettyyn palvelusektorin käsitteeseen. Tämä käsite perustuu virallisissa tilastoissa sovellettuun tuotantotoiminnan toimialajakoon.

Palvelusektorimme on sisäisesti varsin heterogeeninen. Tuotantotoiminnan funktionaalisen luokituksen mukaan kuuluu nykyisin palveluiden tuotannosta lähes 70 % yrittäjätoimintaan, ja lähes 30 % julkiseen toimintaan. Valtaosa palveluiden tuotannosta on siis markkinoilla tapahtuvaa riskinalaista toimintaa, mutta myös julkisen toiminnan osuus on huomattava ja se on ollut viime vuosina voimakkaasti kasvava.

1) Esim. Rapport sur l'évolution des services de "tertiaire avancé". Istituto per gli Studi di Economia. Présenté à la réunion de l'Association d'Instituts Européens de Conjuncture Economique. (AIECE). Bruxelles, 28 Octobre 1982.

Palvelusektorin kansainvälinen vertailu osoitti, että Suomen palvelusektorin sekä tuotanto- että työllisyysosuudet ovat vertailuun valittujen maiden joukossa vielä varsin matalat. Suomen palvelusektorin sisäisessä rakenteessa painottuvat tuotanto-osuuksin tarkasteltuna vertailuun valittuja maita keskimäärin enemmän toimialat (7) (Liikenne), (8) (Rahoitus- ja vakuutustoiminta) sekä julkinen toiminta. Muita maita keskimäärin vähemmän on palvelusektorimme tuotanto painottunut toimialoille (6) (Kauppa) ja (9) (yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut). Toimialaa (8) lukuunottamatta näyttää Ruotsin palvelusektorin sisäinen rakenne tuotanto-osuuksien valossa samantyyppiseltä kuin omamme, vaikka Ruotsin kansantaloudessa palveluelinkeinoilla on sekä suhteellisesti että absoluuttisesti suurempi merkitys kuin meillä (kuviot 1.1.-1.2.).

Eri maiden palvelusektorien rakenteen erilaisuus johtuu epäilemättä ainakin osaksi maiden elinkeinoelämän rakenteitten eroista ja maantieteellisistä tekijöistä. Koska edellä käytetty sektoriluokitus on varsin karkea, on sen perusteella mahdollista tuoda esille vain eräitä mainituista rakenteellisista tekijöistä johtuvia ja niihin liittyviä erilaisuuksia. Tarkempaa sektorijakoa käytettäessä saatu kuva voi monipuolistua oleellisesti.

Kaikissa vertailuun valituissa maissa palvelusektorin työllisyyden ja tuotannon kasvuvauhti oli vuosina 1971-80 suurempi kuin koko kansantalouden vastaavien muuttujien kasvuvauhti (taulukot 1.3.-1.4.). Sektoreista rahoitus- ja vakuutustoiminnan tuotanto ja työllisyys kasvoivat eri maissa keskimäärin nopeimmin. Jos tuotannon kasvua tarkastellaan vuosina 1964-81 sektoreittain eri maissa, on useimmilla toimialoilla (6-9) Japanin kehitys selvästi nopeinta ja Englannin hitainta. Suomessa palveluelin-

keinojen tuotannon keskimääräinen kasvuvauhti oli mainittuina vuosina muiden maiden keskimääräistä kasvuvauhtia jonkin verran nopeampaa. Keskimääräistä nopeampaa kasvu oli toimialoilla 6,8 ja julkinen toiminta sekä keskimääräistä hitaampaa toimialoilla 7 ja 9.¹⁾

1) Laskelmat vuosien 1964-81 tuotannon kehityksestä eri maissa on saatavissa kirjoittajalta.

2. SUOMEN PALVELUSEKTORIN RAKENNUMUUTOKSESTA TOISEN MAAILMAN- SODAN JÄLKEEN

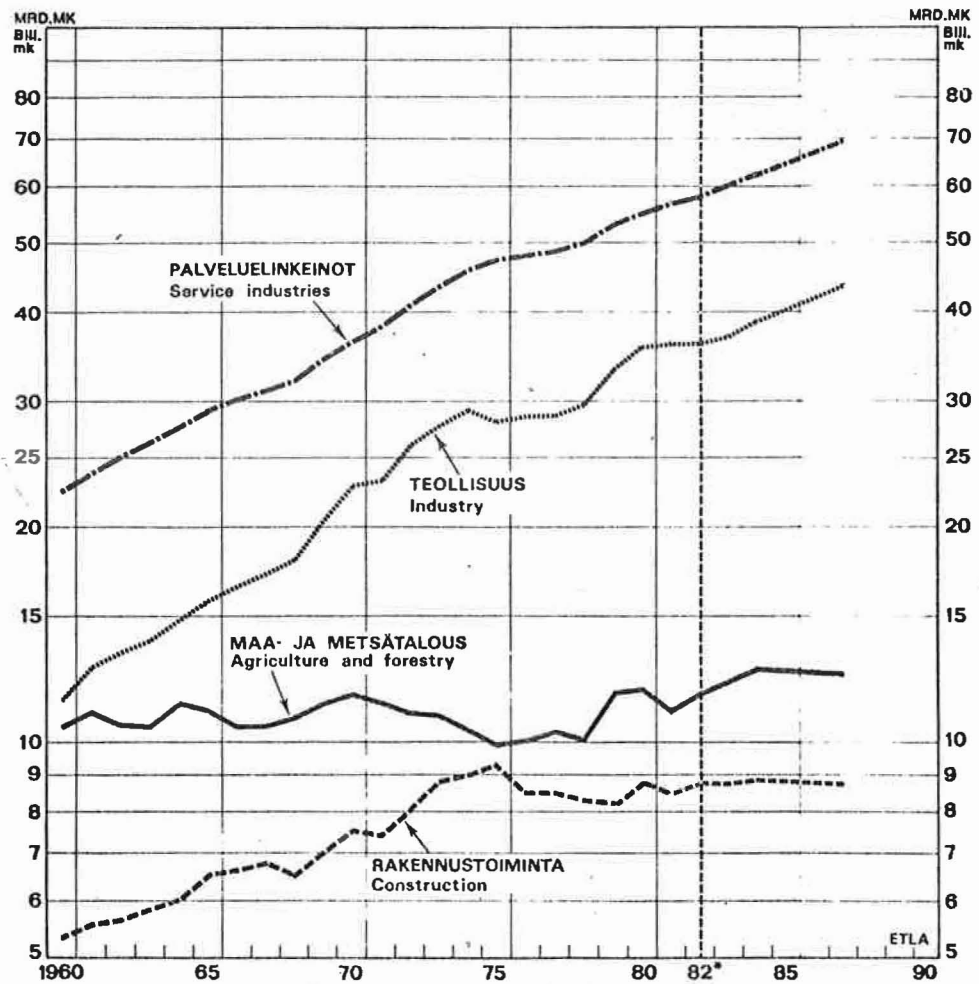
2.1. Yleistä taustaa

Kansantaloutemme toisen maailmansodan jälkeinen kehitys oli monisyinen ja monisäikeinen prosessi. Useat tekijät muuttivat elinkeinoelämää ja sen toimintaympäristöä historiallisesti katsoen ennen näkemättömän nopeasti. Näiden tekijöiden merkitys vaihteli, ne vaikuttivat toisiinsa, syntyivät osaksi toisistaan riippumattomina myötävaikuttaakseen siihen kumuloituvaan prosessiin, jonka tuloksena elinkeinoelämämme on kehittynyt sellaiseksi kuin se nykyään on.

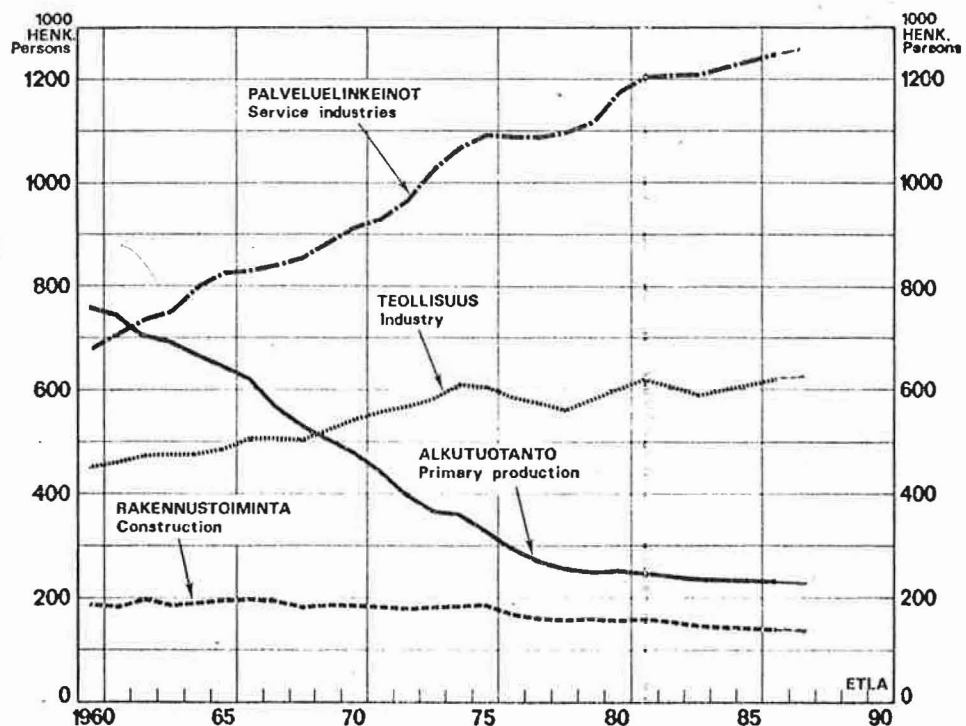
Lukuisista tähän tapahtumaketjuun vaikuttaneista tekijöistä voidaan tuoda esille eräitä, erityisesti palveluelinkeinojen kehitykseen ja toimintaedellytyksiin vaikuttaneita tekijöitä. Osa näistä oli palvelusektoreille yhteisiä, osa taas vaihtelevalla tavalla eri palvelualoihin vaikuttaneita. Näihin erityistekijöihin palataan kappaleessa 2.2.

Yleisiä tekijöitä olivat sodanjälkeinen nopea, monia aloja koskeva teknologinen kehitys, yhteiskunnan eri instituutioiden, kuten koulun, ammattijärjestöjen jne. kehitys, nopea ja voimakas elinkeinonmuutos (kuviot 2.1-2.2) sekä väestön elintason nousu. Myös korvaukset ja sodanjälkeinen vaikea taloudellinen tilanne vaikuttivat pitkälle 1950-luvulle palveluelinkeinojen toimintaedellytyksiin. Tähän vaiheeseen liittyi myös kansantalouden tiukka ja laaja säännöstely samanaikaisesti kun pääomia oli niukasti käytettävissä. Pääomien niukkuus olikin merkittävä, ei ainoastaan monien palvelualojen, vaan myös muiden elinkeinojen investointeja rajoittanut ja niiden toteuttamisen aikataulua hidastanut tekijä.

Kuvio 2.1. Bruttokansantuote sektoreittain vuosina 1960-87, mrd.mk vuoden 1975 hinnoin.

Kuvio 2.2. Työllinen työvoima elinkeinoittain vuosina 1960-87, 1000 henk.

Vähitellen kansantalouden säännöstelyä purettiin. Talouden avoimuus kasvoi, kun Suomi liittyi heinäkuussa 1961 ulkojäseneksi EFTAan ja teki myöhemmin vuonna 1973 vapaakauppasopimuksen EEC:n kanssa. Näillä sopimuksilla oli merkittävä vaikutus mm. ulkomaankaupan rakenteeseen. Tällainen kehitys sekä väestön kohonnut tulo- ja koulutustaso loivat edellytykset voimakkaasti kasvavalle ja monipuolistuvalle kysynnälle, jota voitiin nyt tyydyttää sekä hyödykkeiden kasvavan ulkomaisen tarjonnan että vähitellen monipuolistuvan kotimaisen tuotannon ansiosta.

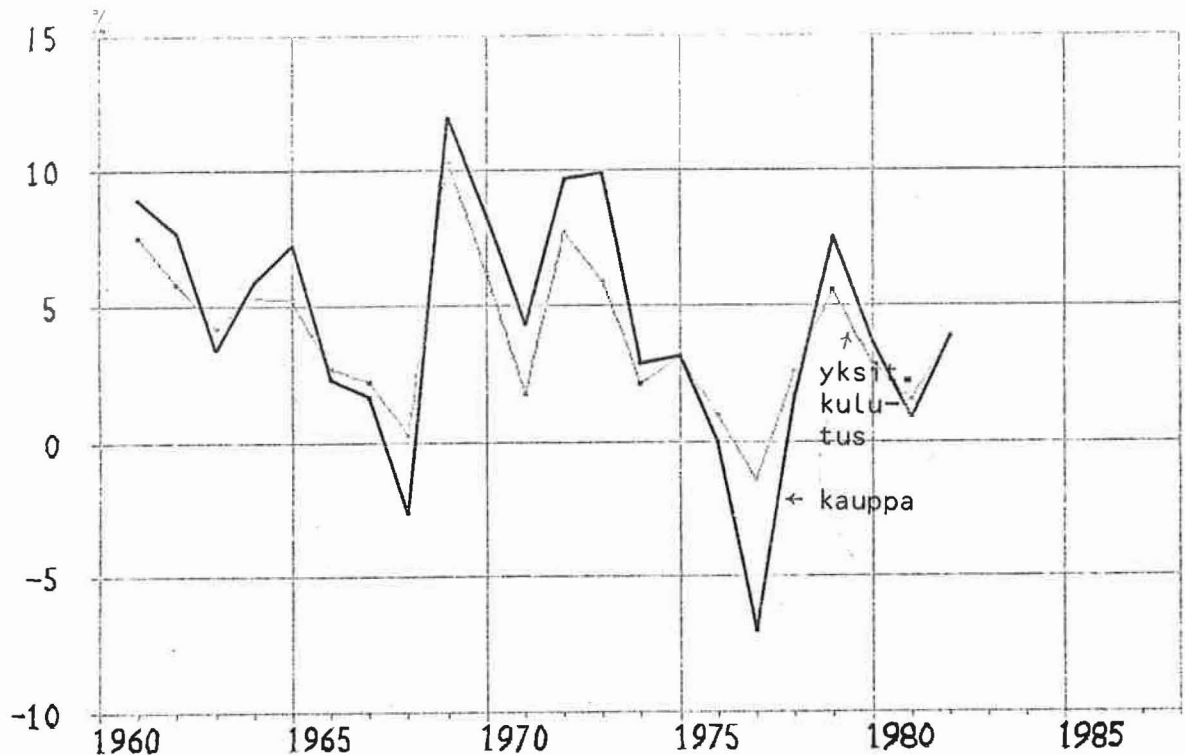
Koko sodanjälkeisen ajan palveluelinkeinot laajenivat voimakkaasti. Kun työvoimaa vapautui maatalouden palveluksesta, siirtyi siitä huomattava osa paitsi laajenevaan teollisuuteen myös nopeasti kasvaville palvelu-aloille. Toisen maailmansodan jälkeen palvelualojen tuotanto- ja työllisyysosuudet ovatkin kasvaneet varsin nopeasti. Palveluelinkeinojen nopeaan kasvuun on liittynyt myös voimakas sisäinen rakennemuutos. Monet sektorit ovat kasvattaneet osuuttaan palvelualoista joko yleisen yhteiskunnallisen kehityksen vuoksi, kuten julkinen sektori, tai pääasiassa teknisen kehityksen vuoksi, kuten monet kiinteistö- ja liike-elämää palvelevaan toimintaan luetut alat. Teknisen kehityksen ja elintason nousun myötä on syntynyt myös kokonaan uusia palvelualoja ja vanhoja on hävinnyt tai niiden merkitys on pienentynyt.

2.2. Kehityksen yleispiirteet eri palvelualoilla

2.2.1. Kauppa, ravitsemus- ja majoitustoiminta

Kauppa on tyypillinen toimiala, jonka kehitys liittyy läheisesti yhteiskunnan ja kansantalouden muutoksiin enemmän niitä seuraten kuin johtaen.

Kuvio 2.3. Kaupan, ravitsemis- ja majoitustoiminnan tuotannon volyymin sekä yksityisen kulutuksen volyymin %-muutokset vuosina 1960-82

Ala on varsin suhdanneherkkä; sen tuotannon volyymin vaihtelut seuraavatkin läheisesti mm. yksityisen kulutuksen volyymin vaihteluita (kuvio 2.3.)).

Sotien jälkeinen säännöstelykausi päättyi kaupassa pääosiltaan vasta 1950-luvun puolivälissä. Ulkomaankaupan säännöstelyn vähittäinen purkaminen, kotimaisen tuotannon monipuolistuminen, tulotason nopea nousu sekä maan sisäinen muuttoliike olivat ne tekijät, jotka eniten vaikuttivat kaupan kehitykseen. Myös lainsäädännöllä, mm. työaika ja liikkeiden aukioloaikaa koskevilla säännöksillä, oli vaikutuksensa kaupan kehitykseen. Tukku- ja vähittäiskaupan kehitys kulki jonkin verran eri suuntiin, mihin osaltaan vaikutti se, että tukkuliikkeiden myynnistä huomattava osa suuntautui teollisuudelle ja rakennustoimintaan.

Vähittäiskauppa

Vähittäiskaupan yleiskehitykseen toisen maailmansodan jälkeen vaikuttivat oleellisesti väestöjakautuman muutokset maan sisällä ja väestön tulotason kasvu. Väestön muutto asutuskeskuksiin ja kaupunkeihin oli tekijä, joka vähitellen vähensi kauppojen lukumäärää maaseudulla. Toisaalta tulotason nopea nousu maaseudulla vaikutti toiseen suuntaan. Niinpä vähittäiskaupan toimipaikkojen määrä ja tiheys kasvoivat 1960-luvun puoliväliin, jonka jälkeen toimipaikkojen lukumäärä on vähentynyt. Väheneminen on perustunut pääasiassa maaseudun pienten liikkeiden häviämiseen.

1960-luvulla alkoi kaupassa voimakkaan rationalisoinnin kausi. Tähän johtivat ennen muuta kiristynyt kilpailu, työvoimakustannusten nopea nousu sekä hintavalvonta. Vähittäiskaupan toimintoja pyrittiin järjeistämään mm. myymäläkokoa kasvattamalla. Suuria tavarataloja perustettiin yhä enemmän. Itsepalveluperiaatetta alettiin soveltaa yleisesti ja 1970-luvun lopulla on alkanut ATK:nyhä laajamittaisempi hyväksikäyttö. Rationalisointipyrkimykset ovat johtaneet enenevässä määrin myös osa-aikatyöntekijöiden käyttöön yritysten pyrkiessä tällä järjestelmällä sopeuttamaan kaupan henkilökuntamääriä kysynnän huippuihin. Tämän järjestelmän käyttöönottoon vaikutti myös työaikalainsäädäntö.

Väestön tulo- ja sivistystason nopea nousu vaikuttivat kysynnän rakenteeseen. Tyypillinen kehitystendenssi on viime vuosikymmeninä ollut se, että vähittäiskaupan painopiste on siirtynyt yhä enemmän kestokulutustavaroiden ja vapaa-aikaan liittyvien hyödykkeiden suuntaan, kun sen sijaan elintarvikkeiden, tekstiili- ja vaatetustavaroiden sekä jalkineiden myynti on suhteellisesti supistunut.

Tukkukauppa

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana tukku- ja vähittäiskaupan väliset suhteet ovat säilyneet varsin kiinteinä, mikä johtui aluksi hintojen ja ulkomaankaupan säännöstelystä ja myöhemmin useista muista tekijöistä, jotka liittyivät yleiseen tekniseen ja yhteiskunnan kehitykseen sekä yritysten ja kaupparyhmittymien kiristyneeseen kilpailuun. Kiristyvää kilpailu pakotti vähitellen tehostuvaan rationalisointiin samanaikaisesti, kun pääomia oli sodan jälkeen käytettävissä varsin vähän. Monet rationalisointitoimenpiteet, joihin saattoi liittyä kalliita investointeja, ovat olleet rahoitus- ja kannattavuussyistä mahdollisia vain suurille yksiköille. Kehitys on johtanut nykypäivän tilanteeseen, jossa tiedotus-, tutkimus- ja markkinoitustehtävät ovat keskittyneet yhä enemmän keskusliikkeille, kun taas vähittäiskauppartaan tehtäväksi on jäänyt pääasiassa keskusliikkeen suunnittelemien ja ohjaamien kampanjoiden toteuttaminen, liikkeen organisointi ja henkilökunnan johtaminen.

Tukkukaupan tuotannon, työllisyyden ja tuottavuuden kasvu on koko sodanjälkeisen ajan ollut nopeampaa kuin vähittäiskaupan vastaavien muuttujien kasvu (taulukko 2.1.). Tähän kehitykseen on vaikuttanut osaksi se, että tuotantotavara-alojen osuus tukkukauppojen myynnistä on sodan jälkeen jatkuvasti kasvanut.

Ravitsemis- ja majoitustoiminta

Ravitsemis- ja majoitustoiminnan sodanjälkeiseen kehitykseen ovat vaikuttaneet erityisesti kaupungistuminen, teollistuminen, kasvava matkailu sekä työpaikkaruokailun kehittyminen. Myös lainsäädännöllä, mm. alkoholi-lainsäädännön muutoksella vuonna 1968, on ollut huomattava vaikutus alan toimintaedellytyksiin.

Taulukko 2.1. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset kaupassa, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1948-60 ja 1960-82

	Tuotanto		Työllisyys		Tuottavuus		Investoinnit	
	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82
Kauppa, ravitsemis- ja majoitustoiminta	7.2	4.3	4.3	1.3	2.9	3.0	..	1.4
Tukkukauppa	8.0	5.1	5.2	1.7	2.8	3.4
Vähittäiskauppa	6.7	3.6	4.0	0.6	2.7	3.0
Ravitsemis- ja majoitustoiminta	5.9	4.9	3.8	3.1	2.1	1.8
Palveluelinkeinot	5.8	4.5	3.0	2.1	2.8	2.3	..	3.0
Tehdasteollisuus	5.6	5.3	1.6	1.3	4.0	4.0	6.8	3.5

Ravitsemis- ja majoitustoiminnan tuotannon voimakkaimmat kasvunopeudet ajoittuivat vuosiin 1948-55 ja 1960-73. Tuottavuus on alan luonteen vuoksi kasvanut sodan jälkeisinä vuosina vain parin prosentin vuosivauhtia, kun koko toimialan 6 (kauppa, ravitsemis- ja majoitustoiminta) osalta vastaava kasvu on ollut prosenttiyksikön verran suurempi.

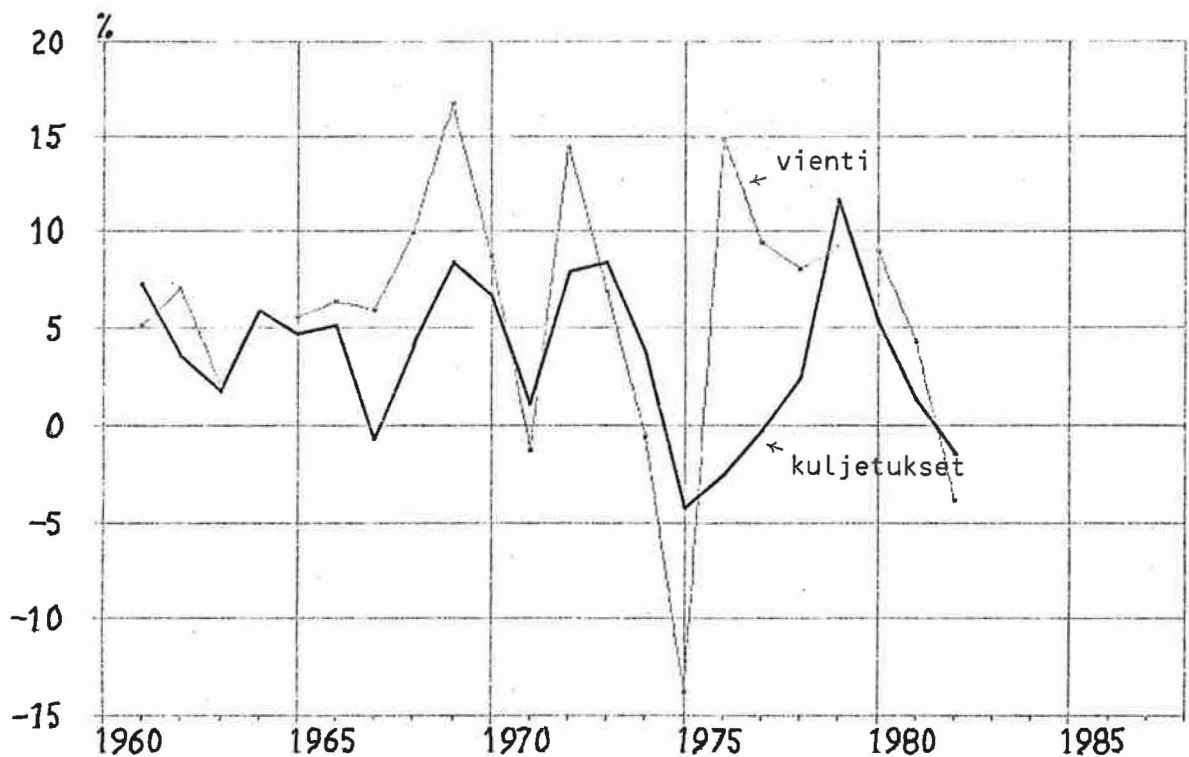
Toisen maailmansodan jälkeen koko kaupan tuotanto- ja työllisyysosuudessa on tapahtunut selvää vaihtelua. Vuosina 1948-60 kumpikin kasvoivat selvästi. Vuosina 1960-82 kaupan tuotanto-osuus on pysynyt melko vakaana (kuvio 2.7.), mutta työllisyysosuus on supistunut (kuvio 2.8.). Muihin palvelualoihin verrattuna on kaupan tuottavuuskehitys ollut sodan jälkeen selvästi nopeampaa. Kaupan viime vuosikymmenien tuottavuuskehitystä voidaan verrata jopa teollisuuden tuottavuuskehitykseen. Vuosina 1960-82 kaupan tuottavuus kasvoi suunnilleen samalla vauhdilla kuin esim. metsäteollisuuden tuottavuus ja nopeammin kuin esim. elintarviketeollisuuden tuottavuus.

2.2.2. Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne

Liikenteen kehitys on kiinteästi sidoksissa kansantalouden ja yhteiskunnan yleiseen kehitykseen kuten kaupankin. Kauppaa liikenne muistuttaa myös siinä, että se on hyvin suhdanneherkkä. Liikenteen suurimman erän, kuljetusten, volyymin muutokset korreloivat selvästi mm. viennin volyymin muutosten kanssa (kuvio 2.4.).

Kuten kaupan, niin myös liikenteen toisen maailmansodan jälkeiseen kehitykseen vaikuttivat oleellisesti väestön elintason nousu, teollisuuden kehittyminen sekä elinkeinorakenteen ja väestön alueellisen jakautuman merkittävät muutokset. Enemmän kuin kaupan kehittymiseen vaikutti liikenteeseen tekniikan kehitys. Merkittävää oli mm. polttomoottorin tehostunut hyväksikäyttö. Siihen perustuva teknologia syrjäytti vähitellen merenkulussa ja rautateillä perinteisen höyryvoiman.

Kuvio 2.4. Kuljetusten tuotannon volyymin ja viennin volyymin %-muutokset vuosina 1960-82

Liikenteen tuotanto kasvoi vuosina 1948-60 nopeammin kuin tehdasteollisuuden ja palveluelinkeinojen tuotanto keskimäärin. Sodanjälkeisinä vuosina liikennesektorille oli ominaista erittäin voimakas investointitoiminta. Tätä pystyttiin ylläpitämään huolimatta yleisestä pääomapulasta, joka kuitenkin vaikutti oleellisesti mm. investointien laatuun, mikä ilmeni mm. ikääntyneiden kauppaa-alusten hankintoina. Vuosina 1960-82 liikenteen tuotannon kasvuvauhti hidastui alle palveluelinkeinojen tuotannon keskimääräisen kasvuvauhdin ja myös investointien kasvuvauhti hidastui oleellisesti. Viime vuosina on liikenteen investointien osuus palveluelinkeinojen investoinneista jonkin verran supistunut.

Eri liikennemuotojen kasvuvauhti oli vuosina 1960-82 varsin erilainen, mikä ilmenee taulukosta 2.2.

Taulukko 2.2. Eri liikennemuotojen osuudet liikenteen tuotannosta

	1960	1965	1970	1975	1980
Rautatieliikenne	17,9	16,6	12,8	12,7	10,4
Tieliikenne	42,0	43,2	40,4	41,2	39,2
Vesiliikenne	17,5	16,8	20,3	15,4	16,1
Ilmaliikenne	1,7	2,1	2,5	3,0	3,3
Muu kuljetus	3,8	3,3	3,4	4,9	5,9
Tietoliikenne	17,1	18,0	20,6	22,8	25,1

Liikennesektorissa ovat tuotanto-osuuttaan kasvattaneet parinkymmenen viime vuoden aikana tietoliikenne, ilmaliikenne ja muu kuljetus. Rautatieliikenteen tuotanto-osuus on selvästi supistunut ja tieliikenteen sekä vesiliikenteen osuus on säilynyt suunnilleen samana.

Liikenteen kehitys sodan jälkeen edellytti huomattavia investointeja myös maanteihin, rautateihin, lentokenttiin ja laivaväyliin. Yleisten teiden pituus kasvoi vuoden 1948 59000 km:stä yli 75000 km:iin vuonna 1982. Teiden laatua parannettiin nopeasti. Vuonna 1961 päällystettyjen teiden osuus oli vain noin 4 %, mutta vuonna 1982 jo noin 49 %. Rautateiden raidepituus kasvoi vuoden 1948 7148 km:stä 9153 km:iin vuonna 1981.

Taulukko 2.3. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset liikenteessä, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1948-60 ja 1960-82

	Tuotanto		Työllisyys		Tuottavuus		Investoinnit	
	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82
Liikenne	6.7	4.3	2.8	1.1	3.9	3.2	13.7	1.8
Rautatieliikenne	2.1	3.6	-1.8	0.8	3.9	2.8
Tieliikenne	8.0		5.2		2.8	
Vesiliikenne	9.7		3.7		6.0	
Tietoliikenne	6.7	6.9	2.5	2.0	4.2	4.9
Palveluelinkeinot	5.8	4.5	3.0	2.1	2.8	2.3	..	3.0
Tehdasteollisuus	5.6	5.3	1.6	1.3	4.0	4.0	6.8	3.5

Rautatieliikenne

Rautatieliikenteen toiseen maailmansodan jälkeisessä kehityksessä voidaan erottaa kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa rataverkkoa laajennettiin ja korjattiin sodan aiheuttamia vaurioita ja siitä johtuneita laiminlyöntejä. 1950-luvun lopulla aloitettiin rautateiden toiminnan tehostaminen veto-kalustoa uusimalla. Tällöin dieselveturit syrjäyttivät vähitellen vanhan

höyryveturikaluston ja myöhemmin sähköveturit yleistyivät erityisesti paikallisliikenteessä. 1960-luvun alussa pantiin alulle rautateiden liikenteen ohjauksen, automatisoinnin ja turvalaitteiden tason parantaminen.

Toisen maailmansodan jälkeen on rautatieliikenteen tuotanto kasvanut varsin hitaasti ja työllisyys on jopa laskenut. Liikenteen kasvu on perustunut pääasiassa tavaraliikenteen kasvuun. Nykyisin rautatieliikenne palvelee ennen kaikkea raskasta teollisuutta; paperi- ja kemian teollisuutta, rakennuselementtien tuotantoa sekä rauta- ja terästeollisuutta.

Tieliikenne

Sodan jälkeen autokanta on kasvanut voimakkaasti. Nopeimmin on kasvanut henkilöautokanta; vuoden 1948 vajaasta 20 000 noin 1.3 miljoonaan vuonna 1982. Ammattimaisessa liikenteessä olevien henkilöautojen määrän kasvu oli vähäisempää. Parinkymmenen viime vuoden aikana tämän ryhmän autokanta on pysynyt miltei muuttumattomana ollen nykyisin noin 10000 autoa.

Vuodesta 1948 vuoteen 1980 kuorma-autojen määrä kasvoi runsaat kaksinkertaiseksi ja linja-autojen määrä runsaat kolminkertaiseksi. Nämäkin kasvut ajoittuivat pääasiassa 1940-luvun loppuun ja 1950-luvulle. Vuodesta 1960 kuorma-autojen määrä on kasvanut verraten vähän ja linja-autojen määrä noin 50 %. Kuorma-autojen hitaasta lukumääräisestä kehityksestä huolimatta ovat niiden kuljetussuoritteet kasvaneet tuntuvasti viime vuosina, mikä on johtunut pääasiassa autojen kantavuuden kasvusta perävaunujen ja siirtolavojen tullessa käyttöön.

Maantieliikenteen ripeä kehitys näkyy myös tuotanto- ja työllisyyslukuissa. Vuosina 1948-60 tieliikenteen tuotannon volyyymi kasvoi keski-

määrin 8 prosentin vuosivauhtia, mikä oli selvästi enemmän kuin koko liikenteen volyymin keskimääräinen vuosikasvu.

Vesiliikenne

Merenkulku on maamme ulkomaankaupalle välttämätön elinkeino. Merenkulun kansantaloudellista merkitystä korostaa se, että valtaosa maan tuonnista ja viennistä kuljetetaan laivoilla. Ulkomaankaupassa omien alustemme osuus on ollut pitkällä aikavälillä noin puolet, mutta on ajoittain vaihdellut tästä tuntuvastikin varsinkin tuotteittain tarkasteltuna.

Tekninen kehitys, muualla yhteiskunnassa tapahtunut taloudellinen, erityisesti työvoimakustannuksiin liittynyt, kehitys sekä lainsäädäntö, erityisesti merenkulun verotusta ja alusten miehitysmääräyksiä koskevilta osiltaan, olivat pääomapulan ohella niitä taustatekijöitä, jotka vaikuttivat kauppalaivastomme toisen maailmansodan jälkeiseen kehitykseen. Lähtökohdat kauppalaivaston kehittämiseksi sodan jälkeen olivat huonommat kuin monissa muissa elinkeinoissa, koska sota ja sotakorvaukset verottivat erityisen raskaasti juuri kauppalaivastoa.

Huonoista lähtökohdista huolimatta kauppalaivasto pystyttiin jälleenrakentamaan sodan jälkeen suhteellisen lyhyessä ajassa. Tällä hetkellä kauppalaivastomme on tarpeisiimme nähden suurin piirtein riittävä ja laadultaan eräs maailman nykyaikaisimmista. Vuodesta 1945 on kauppalaivastomme bruttovetoisuus kasvanut noin 9 kertaiseksi, ja alusten keskiikä on alentunut yli 40 vuodesta noin 10 vuoteen. Kauppalaivastomme voimakkaaseen määrälliseen ja laadulliseen kehitykseen on liittynyt myös

voimakas rakennemuutos; säiliöalusten, matkustaja-alusten, irtolasti-alusten ja ns. erityisalusten suhteellisen osuuden voimakas kasvu ja perinteisten kappaletavara-alusten osuuden supistuminen. Tämä kehitys on ollut seurausta useista tekijöistä: öljynkulutuksen kasvusta, elintason nousun aiheuttamasta matkailun kasvusta ja ylipäätään teollisuuden voimakkaasta rakennemuutoksesta sodan jälkeen.

Rinnan aluskannan kehittämisen kanssa investoitiin sodan jälkeen voimakkaasti satamien ja väylien kehittämiseen. Kulkuyhteyksiä pyrittiin parantamaan satamiin ja alusten muuttunut lastinkäsittely edellytti muutoksia myös itse satamissa ja niiden laitteistoissa. Keskimääräisen aluskoon kasvu edellytti puolestaan väylien syventämistä ja oikaisemista.

Vesiliikenteen tuotanto kasvoi vuosina 1948-60 lähes 10 prosentin vuosivauhtia. Tämä oli selvästi enemmän kuin koko liikennesektorin tuotannon keskimääräinen kasvuvauhti. Vuodesta 1960 lähtien on vesiliikenteen tuotanto kasvanut jonkin verran hitaammin kuin koko liikennesektorin keskimääräinen tuotanto.

Ilmaliikenne

Ilmaliikenteen taloudellinen merkitys sodan jälkeen oli varsin pieni. Se on kuitenkin viime vuosina kasvanut nopeasti, joskin ilmaliikenteen osuus liikenteen arvonlisäyksestä on edelleenkin vain noin 3 %. Sodan jälkeen ilmaliikenne on ollut kuljetusten nopeimmin kasvava toimiala.

Ilmaliikenteen nopea kasvu kuvastuu seuraavissa luvuissa. Matkustajakilometreina mitattuna kotimaisten yhtiöiden säännöllinen lentoliikenne

lähes satakertaistui vuosina 1950-1981. Kuljetettujen rahtimäärien osalta kasvu oli tätäkin voimakkaampi: kun vuonna 1950 kuljetettiin lento- teitse noin 0.17 milj. tonnikilometriä rahtia oli vastaava luku vuonna 1981 noin 51 milj. tonnikilometriä.

Tietoliikenne

Teknologian kehitys, elintason nousu ja yritysten kasvaneet rationali- sointitarpeet ovat niitä taustatekijöitä, jotka ovat keskeisesti vaikut- taneet tietoliikenteen kasvuun toisen maailmansodan jälkeen. Alan kasvu- nopeus on jonkin verran kiihtynyt 1960- ja 1970-luvuilla ja nykyään alan tuotanto osuus- liikennesektorista on jo noin neljännes.

Koko liikennesektorin toisen maailmansodan jälkeinen kehitys muistuttaa kaupan kehitystä tuotanto- ja työllisyysosuuksien valossa. Vuosina 1948-60 liikenteen tuotanto ja työllisyys kasvattivat osuuttaan palvelusektorin vastaavista muuttujista, mutta periodilla 1960-82 liikenteen sekä tuotanto- että varsinkin työllisyysosuus supistuivat jonkin verran (kuviot 2.7.-2.8.). Kuten kaupassakin, on myös liikennesektorissa tuottavuuden kasvu ollut melko nopeata.

2.2.3. Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta

Nykyisessä kansantalouden tilinpidon toimialaluokituksessa tämä sektori sisältää kolme toisistaan melko paljon poikkeavaa alatoimialaa: rahoitus-, ja vakuutustoiminnan (TOL 81,82), asuntojen omistuksen (TOL 831) sekä kiinteistö- ja liike-elämää palvelevan toiminnan (831-833). Nämä toimi-

alat eroavat toisistaan sekä rakenteeltaan että suhdannekäyttäytymiseltään. Kun sektori "asuntojen omistus" on varsin pääomavaltainen, ovat sektorit "pankit ja vakuutuslaitokset" ja "kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta" selvästi työvaltaisempia aloja. Jälkimmäisten sektorien tuotanto riippuu myös selvästi enemmän yleisestä suhdannekehityksestä, varsinkin "kiinteistö- ja liike-elämää palvelevan toiminnan" tuotanto. Yleinen suhdannekehitys vaikuttaa sen sijaan varsin vähän "asuntojen omistus" sektorin tuotantoon, joka on laskennallinen asuntokannan suuruuteen perustuva erä.

Rahoitus- ja vakuutustoiminta

Pankit

Yhteiskunnan ja elinkeinoelämän voimakas rakennemuutos ja myöhemmin erityisesti tietojenkäsittelytekniikan kehittyminen olivat niitä taustamuutujia, jotka toisen maailmansodan jälkeen vaikuttivat oleellisesti pankkisektoriin. Elinkeinoelämän rakennemuutos alkoi vähitellen hämärtää pankkien traditionaalista työnjakoa, joka perustui asetelmiin maaseutu-kaupunki, maa- ja metsätalous-muut elinkeinot, työntekijät-yrittäjät ja johtajat sekä kotimarkkinateollisuus-vientiteollisuus. Elinkeinoelämän voimakkaan rakennemuutoksen ja kiristyneen kilpailun olosuhteissa pankit pyrkivät säilyttämään ja parantamaan asemiaan. Tämä merkitsi sitä, että oli luovuttava vanhoista ajattelutottumuksista, oli sopeuduttava muuttuneeseen toimintaympäristöön, ja toimintaa piti pyrkiä laajentamaan uusiin asiakaspiireihin ja toimialoille. Tällaisia aloja ovat olleet mm. kiinteistövälitys, osamaksukauppa, ulkomaanpalveluihin liittyvät erilaiset toiminnot ja muut yritysrahoitukseen liittyvät toiminnot.

Kuten muissakin elinkeinoissa, on myös pankkisektorilla kehitys johtanut pankkitoimintojen yhtenäistymiseen. Tähän ovat vaikuttaneet pankkien toimintaa säätelevä normisto, pankkilait, pankkiteknikan ja -hallinnon yleiset vaatimukset sekä erityisesti tietojenkäsittelytekniikkaa koskeva kehitys. Tähän kehitysprosessiin kuuluu oleellisena osana erilaisten käteistä rahaa kätevämpien maksuvälineiden kehittäminen. Ensin yleistyivät 1960-luvun puolivälissä sekkit. Sittemmin tulivat käyttöön luottokortit ja 1970-luvun lopusta lähtien pankkikortit.

Vakuutustoiminta

Vakuutustoiminnan tuotanto ja työllisyys eivät ole kasvaneet toisen maailmansodan jälkeen yhtä voimakkaasti kuin pankkisektorin vastaavat muuttajat. Pääsyyinä on ilmeisesti ollut se, että kansantalouden rakennemuutos ja tuotantopohjan laajentuminen eivät ole vaikuttaneet vakuutussektoriin yhtä voimakkaasti kuin pankkisektoriin. Myöskään vakuutussektori ei ole pyrkinyt yhtä voimakkaasti kuin pankkisektori laajentamaan toimintaansa muille kuin traditionaalisille aloille aivan viime vuosien kehitystä lukuunottamatta.

Taulukko 2.4. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset rahoitus- ja vakuutustoiminnassa, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1948-60 ja 1960-82

	Tuotanto		Työllisyys		Tuottavuus		Investoinnit	
	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82	1948-60	1960-82
Pankit ja vakuutuslaitokset	7.2	4.3	6.3	4.2	0.9	0.1	..	6.1
Pankit	8.2	..	2.9	..	5.3
Vakuutuslaitokset	4.9	..	4.7	..	0.2
Asuntojen omistus	4.4	4.8	5.2	2.2	-0.8	2.6	5.4	3.8
Kiinteistö- ja lii- ke-elämää palv.t.	..	7.0	..	5.2	..	1.8
Palveluelinkeinot	5.8	4.5	3.0	2.1	2.8	2.3	..	3.0
Tehdasteollisuus	5.6	5.3	1.6	1.3	4.0	4.0	6.8	3.5

Asuntojen omistus

Tämän toimialan tuotanto muodostuu asuntokannan - varsinaisten asuntojen, kesämökkien ja asuntoloiden - tuottamista asuntopalveluista. Luonteestaan johtuen tämän erän tuotanto on kasvanut varsin tasaisesti viime vuosikymmeninä asuntotuotannon ja asuntojen poistuman vaihteluita myötäillen.

Kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta

Tämä suhdanneherkkä toimiala on varsin heterogeeninen. Toimialaan kuuluu muiden kuin asuinkiinteistöjen vuokraustoiminta, kiinteistöjen hoito, kauppa ja välitystoiminta, markkinointipalvelutoiminta (mainostoimistot, markkinatutkimuslaitokset), koneiden ja laitteiden vuokraustoiminta, ATK-palvelutoiminta, tekninen palvelutoiminta ja vartioimistoiminta. Monet näistä toiminnoista ovat syntyneet vasta 1960- ja 1970-luvuilla.

Viime vuosikymmeninä on kiinteistö- ja liike-elämää palvelevan toiminnan merkitys kasvanut kansantalouden yleisen kehityksen myötä. Vuosina 1960-82 toimialan tuotanto ja työllisyys kasvoivat selvästi nopeammin kuin palveluelinkeinojen ja teollisuuden vastaavat muuttujat. Toimiala on viimeksi kuluneiden 10 vuoden aikana yli kaksinkertaistanut investointiosuutensa.

2.2.4. Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut

Elintason yleinen nousu, kansantalouden rakennemuutokset ja lisääntynyt vapaa-aika ovat olleet sodan jälkeen tämän melko suhdanneherkän toimialan eräitä keskeisimpiä taustamuuttujia. Toimialan suurimmat alatoimi-

alat ovat kotitalouksia palveleva toiminta sekä järjestö-, aatteellinen, virkistys- ja kulttuuritoiminta. Ensinmainittu toimiala muodostuu pääosin moottoriajoneuvojen ja kotitalouksesineiden korjaustoiminnasta kun taas jälkimmäiseen toimialaan kuuluvat mm. elinkeinajärjestö-, ammattijärjestö- ja virkistyspalvelut.

2.2.5. Julkinen toiminta

Julkinen ala - valtio, kunnat ja kuntainliitot sekä sosiaaliturvarahastot - on noussut toisen maailmansodan jälkeen yhä keskeisemmäksi osaksi kansantalouttamme. Tämä kehitys perustuu siihen, että nousseen elintason myötä on tullut mahdolliseksi järjestää yhä paremmin erilaisia yhteiskunnallisia toimintoja ja myös siihen, että monia aikaisemmin yksityisellä pohjalla olleita toimintoja on siirretty julkisen toiminnan piiriin. Julkinen toiminta on voimakkaasti kasvanut yleisen sosiaaliturvan, terveydenhoidon, opetuksen ja koulutuksen aloilla. Julkisen toiminnan suhteellinen osuus palveluelinkeinojen tuotannosta ja työllisyydestä on jatkuvasti kasvanut (kuviot 2.7.-2.8.).¹⁾

Julkisen sektorin voimakas kehittyminen pääsi alkuun varsinaisesti vasta 1950-luvulla. Voimakkaan yleisen taloudellisen kehityksen myötä kasvoivat 1950- ja 1960-luvuilla julkisista aloista nopeimmin opetuksen ja terveydenhoidon tuotanto. Jälkimmäiseen vaikutti erityisesti vuoden 1963 sai-

1) Peruskoulu-uudistus ja yksityisten korkeakoulujen valtiollistaminen siirsivät aikaisemmin yksityisellä pohjalla toimineita oppilaitoksia julkiseen toimintaan. Tämä siirtymä ilmeni voittoa tavoittelemattoman toiminnan tuotannon ja työllisyyden määrän vähenemisenä ja julkisen toiminnan tuotannon ja työllisyyden kasvuna. Julkisen toiminnan osuutta ovat lisäksi kasvattaneet eräät muut siirtymät mm. lääkintäpalveluista.

rausvakuutuslaki ja myöhemmin vuoden 1972 alusta voimaan astunut kansanterveyslaki. Sodan jälkeen kehittyivät hitaimmin yleinen hallinto ja maanpuolustus.

Nykyisin julkinen toiminta on varsin monipuolista. Valtio toimii nykyisin 11 toimialalla ja kunnat ja kuntainliitot 7 toimialalla. Vaikka kuntien ja kuntainliittojen toiminta-alue on valtion toiminta-alueita suppeampi, on niiden tuotanto nykyisin suurempi kuin valtion ja sosiaaliturvarahastojen tuotanto.

2.2.6. Voittoa tavoittelematon toiminta

Voittoa tavoittelemattoman toiminnan tuotanto tapahtuu pääosin toimialalla 9. Nykyisin tämän sektorin tärkeimmät alatoimialat ovat: järjestö-, aatteellinen, virkistys- ja kulttuuritoiminta, opetus- ja tutkimustoiminta sekä sosiaalihuolto. Ensinmainittuun toimialaan kuuluvat aatteellisten ja sivistyksellisten yhteisöjen, työntekijäjärjestöjen, teattereiden ja yksityissairaaloitten palvelutoiminta.

Vaikka voittoa tavoittelematon toiminta on pieni erä kansantalouden tilinpidossa, saattaa sen merkitys olla lähivuosina kasvamassa lisääntyvän vapaa-ajan myötä.

Taulukko 2.5. Tuotannon, työllisyyden, tuottavuuden ja investointien keskimääräiset vuotuiset %-muutokset yhteiskunnallisissa ja henkilökohtaisissa palveluissa, julkisessa toiminnassa, voittoa tavoittelemattomassa toiminnassa, kotitalouspalvelutoiminnassa, palveluelinkeinoissa ja tehdasteollisuudessa vuosina 1960-82

	Tuotanto	Työllisyys	Tuottavuus	Investoinnit
Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	4.1	2.4	1.7	-0.6
Julkinen toiminta	4.8	4.5	0.3	2.4
Voittoa tavoittelematon toiminta	2.6	2.7	-0.1	3.0
Kotitalouspalvelutoiminta	-4.1	-3.8	-0.3	..
Palveluelinkeinot	4.5	2.1	2.3	3.0
Tehdasteollisuus	5.3	1.3	4.0	3.5

2.2.7. Kotitalouspalvelutoiminta

Kotitalouspalvelutoimintaan luetaan kotitalouksien toisilleen suorittamat kotitalouspalvelukset, kuten kotiapulais-, siivous-, ruuanlaitto-, lastenhoito- yms. palvelukset. Suurin erä on nykyisin lasten perhepäivähoito vieraassa kotitaloudessa. Kotitalouspalvelutoiminnan merkitys kansantaloudessa on nykyisin varsin pieni (kuviot 2.7.-2.8.). Tämä asiantila perustuu elintapojen muutoksiin, kotiapulaistoiminnan väheneeseen ja kunnallisen lasten päivähoidon kehittymiseen.

2.3. Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Palveluelinkeinot ovat toisen maailmansodan jälkeen voimakkaasti laajentaneet osuuttaan Suomen kansantaloudessa. Tämä kehitys on liittynyt siihen

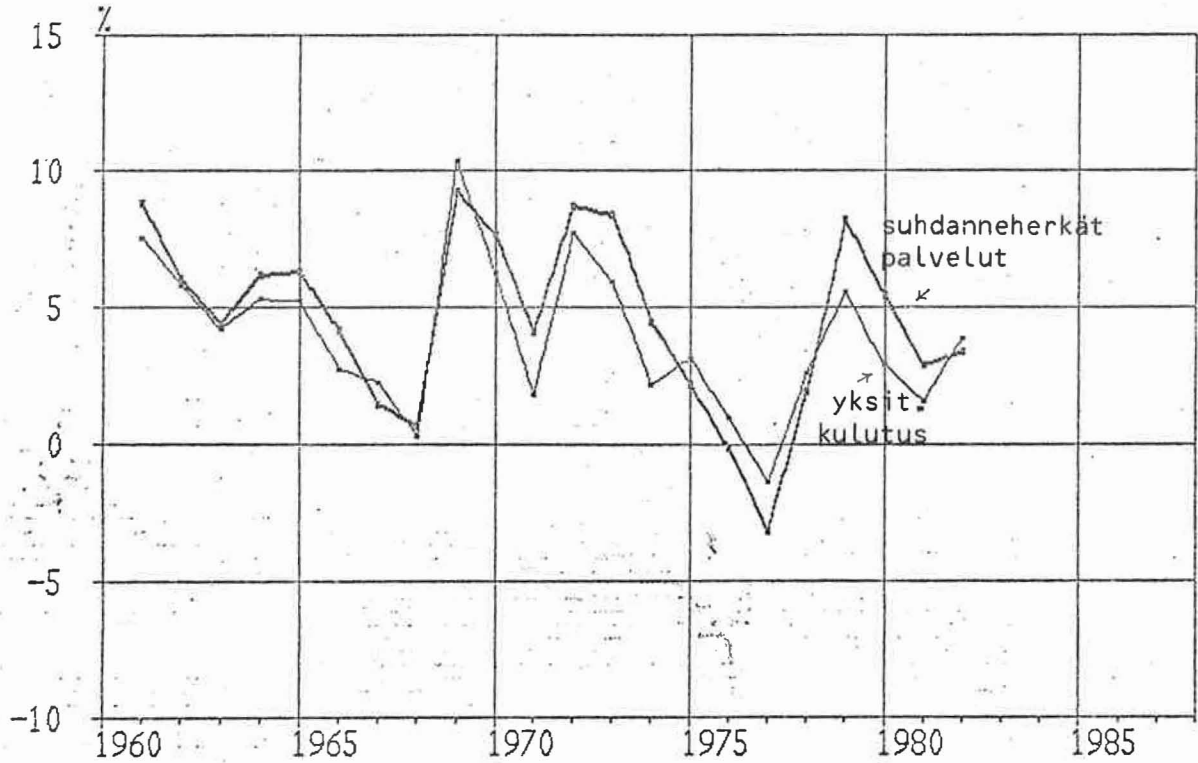
monimutkaiseen taloudelliseen, yhteiskunnalliseen, tekniseen ja sosiaali-
seen prosessiin, joka käynnistyi voimakkaana sodan jälkeen ja joka muutti
oleellisesti monia elinkeinoja ja niiden toimintaympäristöä.

Palveluelinkeinot ovat kokonaisuutena hyvin heterogeeninen ryhmä, johon
kuuluu sekä rakenteeltaan että suhdannekäyttäytymiseltään hyvin erilaisia
aloja. Eräänä palveluelinkeinojen tyypillisenä rakenneominaisuutena on
pidetty hidasta tuottavuuskehitystä. Kuitenkin voitiin mm. kaupan ja lii-
kenteen tuottavuuskehityksen todeta olleen vuosina 1960-82 likimäärin saman-
suuruinen kuin esim. metsäteollisuuden ja jopa nopeampi kuin eräiden mui-
den teollisuuden alojen tuottavuuskehitys. Keskimäärin palveluelin-
keinojen tuottavuus on kuitenkin kasvanut hitaammin kuin teollisuuden
vastaava.

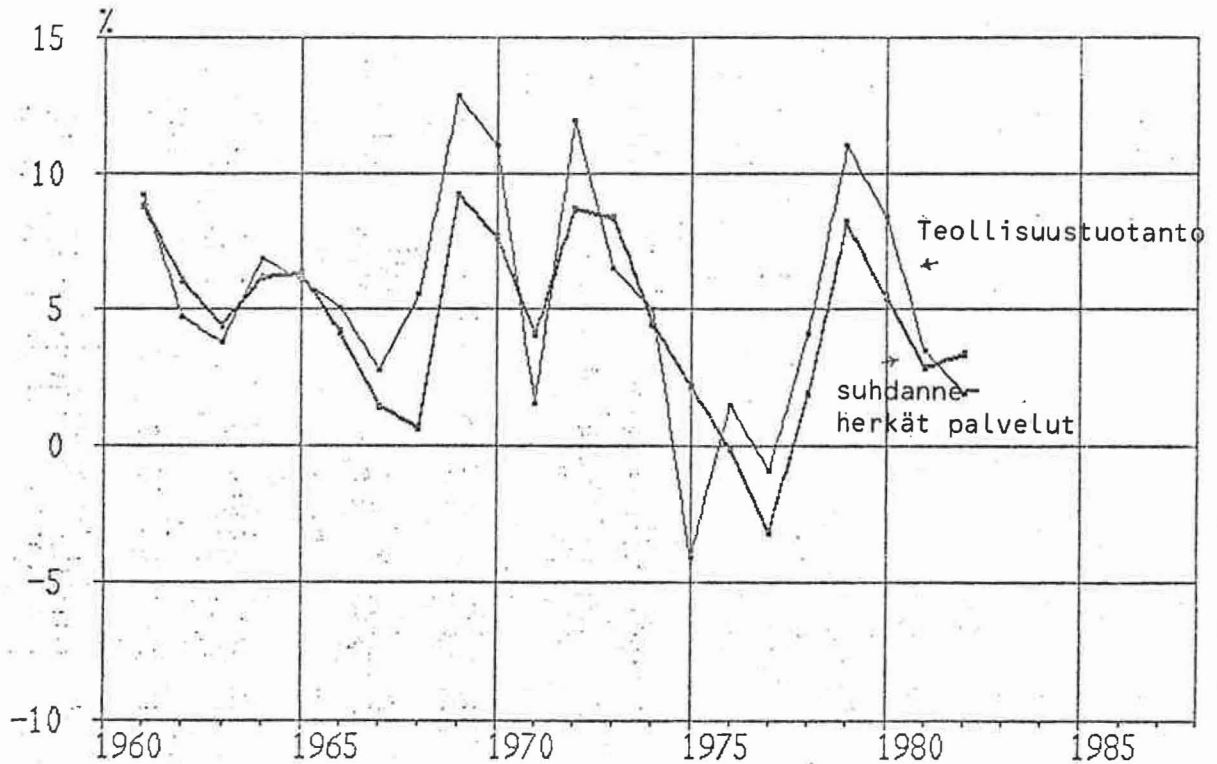
Suhdannekäyttäytymisen suhteen palvelusektori sisältää erilaisia ryhmiä.
Suhdanneherkimpiä aloja ovat kauppa, liikenne, liike-elämää palveleva
toiminta sekä yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut. Kokonai-
suutena tämän erän volyymin muutokset korreloivat varsin voimakkaasti
esim. yksityisen kulutuksen tai teollisuustuotannon volyymin muutosten
kanssa (kuviot 2.5.-2.6.). On selvää, että kansantalouden yleinen suhdanne-
kehitys vaikuttaa ennen pitkää myös vähemmän suhdanneherkille palvelu-
aloille, mutta tämä vaikutus on monilla aloilla varsin hidas ja vaimea.

Edellä käsiteltiin monia palveluelinkeinojen mielenkiintoisia toisen
maailmansodan jälkeisiä kehityspiirteitä. Näistä eräs tärkeimmistä on
ollut julkisen toiminnan sekä tuotanto- että varsinkin työllisyysosuuden
voimakas kasvu. Julkiseen toimintaan liittyy myös kiintoisa tuottavuus-
kehitystä koskeva havainto. Kaikilla yrittäjätoimintaan kuuluvilla toimi-

Kuvio 2.5. Suhdanneherkkien palvelujen (TOL 6,7,831-833,9:yksit) tuotannon volyymin ja yksityisen kulutuksen volyymin %-muutokset vuosina 1960-82

Kuvio 2.6. Suhdanneherkkien palvelujen (TOL 6,7,831-833,9:yksit.) tuotannon volyymin ja teollisuustuotannon volyymin %-muutokset vuosina 1960-82

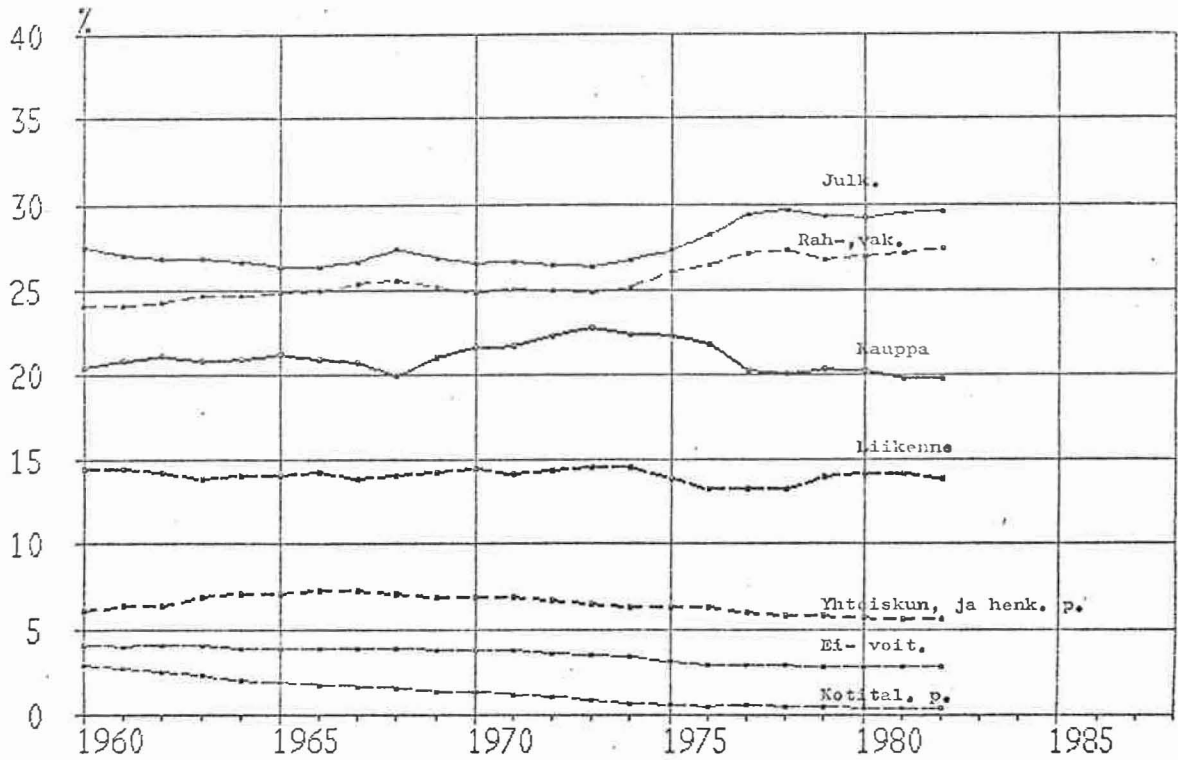

aloilla on tuottavuuskehitys ollut selvästi nopeampaa kuin julkisessa toiminnassa (kuvio 2.11.). Kun julkisen toiminnan pääosa tapahtuu toimialalla 9 (yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut) merkitsee tämä havainto likimäärin myös sitä, että julkisen toiminnan piiriin kuuluvan toimialan 9 tuottavuuskehitys on ollut paljon hitaampi kuin yrittäjätoiminnan piiriin kuuluvan saman toimialan tuottavuuskehitys.

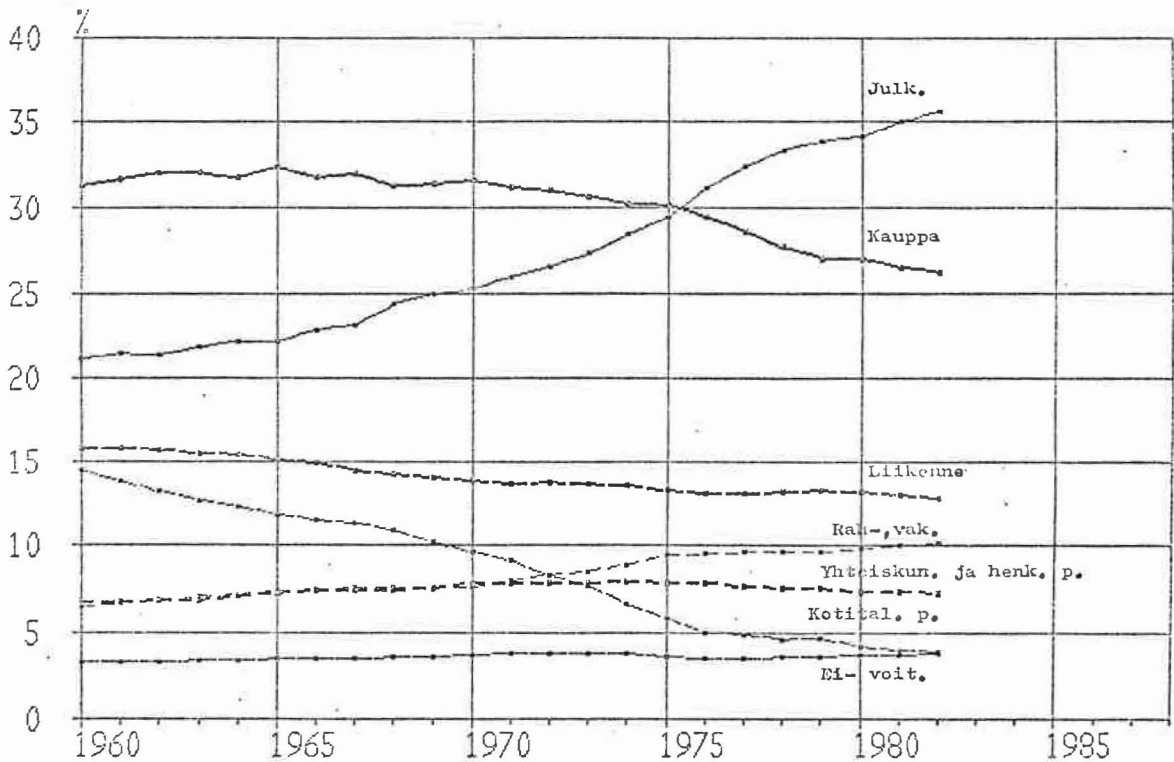
Missä määrin tällaiset havainnot viittaavat siihen, että julkinen toiminta on keskimäärin tehottomampaa kuin yrittäjätoiminta, on kysymys, joka vaatii jatkotutkimusta. Kovin ilmeisiä johtopäätöksiä ei esitetyn perusteella voida tehdä viitaten mm. aikaisemmin mainittuun palveluelinkeinojen tuottavuuden mittausongelmaan.

Kuviosta 2.11. voidaan myös havaita, että kaikilla yrittäjätoimintaan kuuluvilla toimialoilla tuottavuuskehitys on ollut selvästi nopeampaa kuin voittoa tavoittelemattomassa toiminnassa ja kotitalouspalvelutoiminnassa. Itse asiassa näillä sektoreilla tuottavuus on alentunut vuosina 1960-82.

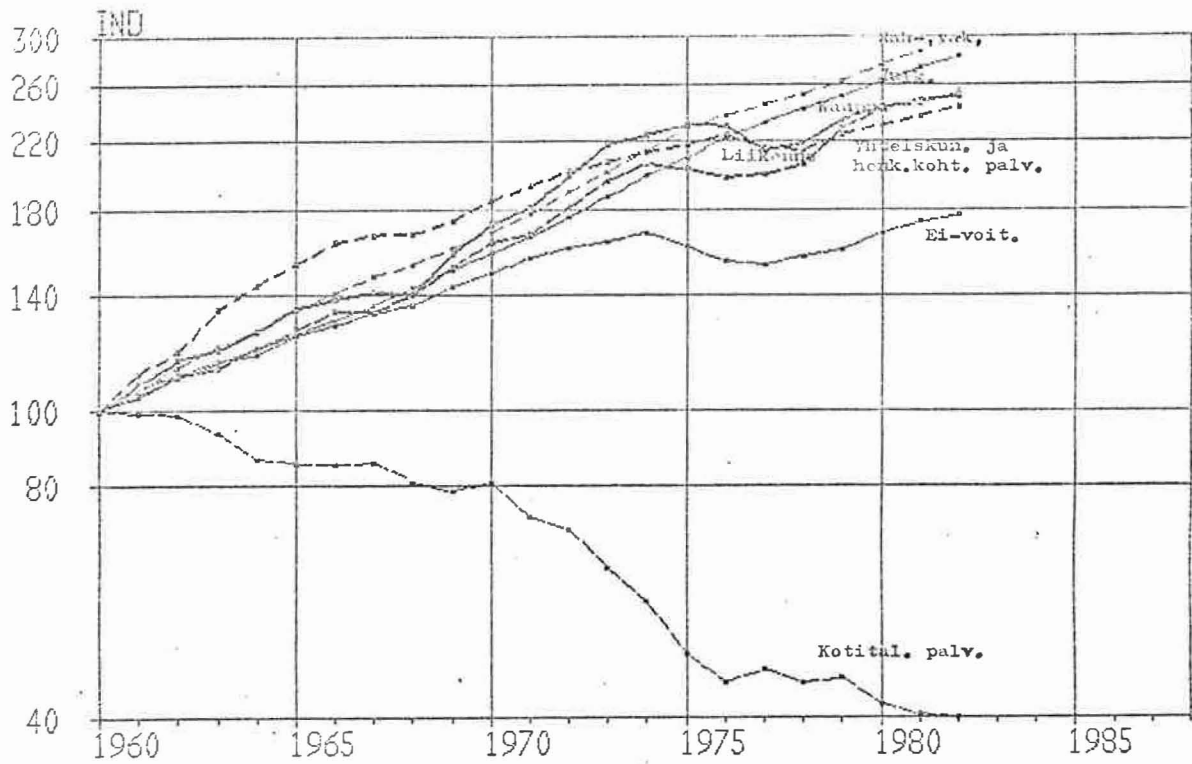
Kuvio 2.7. Suomen palvelutoimialojen tuotanto-osuudet vuosina 1960-82

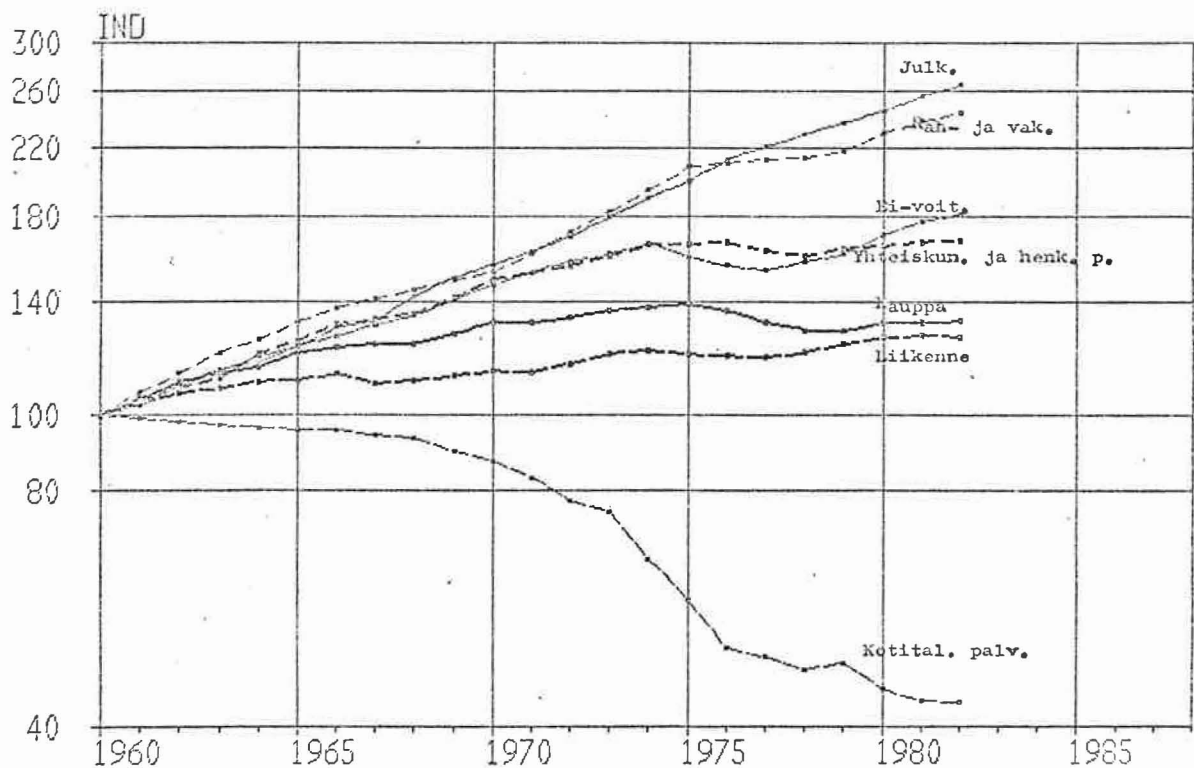
Kuvio 2.8. Suomen palvelutoimialojen työllisyysosuudet vuosina 1960-82

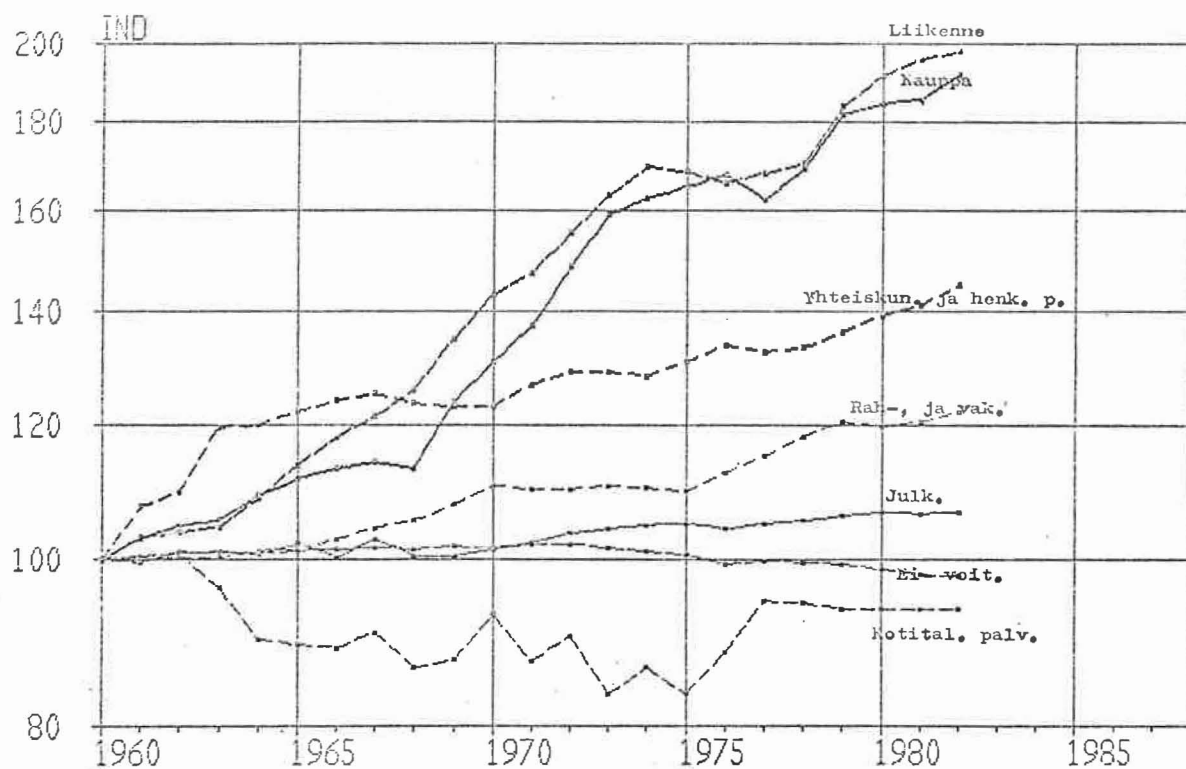
Kuvio 2.9. Palvelutoimialojen tuotannon volyymi vuosina 1960-82, (1960=100)

Kuvio 2.10. Palvelutoimialojen työlliset vuosina 1960-82, (1960=100)

Kuvio 2.11. Jalostusarvo/työlliset palvelutoimialoilla vuosina 1960-82, (1960=100)

3. PALVELUTOIMIALOJEN KEHITYSNÄKYMÄT VUOSINA 1983-87

3.1. Kansantalouden kehitysnäkymät vuosina 1983-87

Taloudellinen kasvu on Suomessa ollut viime vuosina huomattavasti nopeampaa kuin teollisuusmaissa keskimäärin. Viisivuotiskautena, vuodesta 1977 vuoteen 1982 bruttokansantuotteen määrä kasvoi keskimäärin noin 4 prosentin vuosivauhtia. Vastaava kasvu OECD:n eurooppalaisissa jäsenmaissa oli 1.6 %. Suotuisa taloudellinen kehityksemme on perustunut pääasiassa sekä kotimaisen kysynnän että öljyn hinnannousua seuranneeseen itävien- nin voimakkaaseen kasvuun vuosina 1980-81.

Myös parin viime vuoden aikana kokonaistuotannon kasvu on hidastumises- taan huolimatta ollut Suomessa jonkin verran läntisiä teollisuusmaita nopeampaa, mihin on merkittävästi vaikuttanut kotimaisen kulutuskysynnän voimakkuus. Tilanne on kuitenkin muuttumassa, sillä kotimaisen kysynnän kasvun odotetaan hidastuvan parin seuraavan vuoden kuluessa samanaikai- sesti kun kaupan tasapainottamispyrkimysten seurauksena itävienti määräl- tään supistuu. Suomen talouskasvu onkin tulevan viisivuotisjakson aikana, erityisesti lähivuosina, oleellisesti riippuvainen länsimarkkinoiden elpymisestä sekä kilpailukykyemme kehityksestä.

Kansainvälisen talouden elpyminen on alkanut kuluvan vuoden aikana lähes kolmen vuoden taantumakauden jälkeen, mutta taloudellisen kasvun ei odoteta muotostuvan kovin voimakkaaksi varsinkaan vientimme kannalta tärkeissä Länsi-Euroopan maissa. Viisivuotiskaudella 1982-87 OECD-maiden kokonaistuotannon määrän arvioidaan kasvavan keskimäärin 2.5 % vuodessa. Tämä on jonkin verran enemmän kuin öljykriisin jälkeisinä vuosina keski- määrin, mutta vain noin puolet vuosien 1960-73 keskimääräisestä kasvu-

vauhdista. Monissa maissa tämän hetken keskeiset taloudelliset ongelmat - korkea työttömyys, julkisen talouden tasapainottamisongelmat, inflaatio ja ulkoinen epätasapaino - näyttävät säilyvän 1980-luvun puolivälin jälkeenkin. Mainittu 2.5 prosentin keskimääräinen kasvuvauhti perustuu oletukseen öljyn reaalihinnan säilymisestä suunnilleen tämän vuoden tasolla sekä arvioon siitä, että protektionismi maailmankaupassa ei merkittävästi kasva.

Suomen kansantalouden mahdollisuudet OECD-aluetta keskimääräistä voimakkaampaan kasvuun lähivuosina ovat selvästi heikommät kuin viime vuosina. Tämä johtuu idänkaupan näkymien heikentymisestä sekä ennen muuta hinta- ja kustannustasomme kilpailijamaita tuntuvasti voimakkaammasta noususta. Osittain juuri kilpailukyvyyn heikentymisen vuoksi ei kansantaloudessamme ole tarkastastelukauden alkuvuosina odotettavissa tavanomaista kansainvälisen kysynnän kasvun tukemaa voimakasta noususuhdannetta. Mikäli kuitenkin kustannustasomme nousu vuosina 1985-87 saadaan rajoitetuksi kilpailijamaidemme tasolle - kuten taulukon 3.1. mukaisessa kehitysarviossa on oletettu - voisi kokonaistuotannon määrä Suomessa kasvaa keskimäärin lähes 3 % vuodessa ajanjaksolla 1983-87. Olettamus kilpailukyvyyn säilymisestä tarkastelujakson lopulla on keskeinen, sillä kokonaistuotannon kasvuarvio perustuu pitkälti länsiviennin suhteelliseen nopeaan, noin 5 prosentin vuotuisen kasvuun. Tämän toteutuminen puolestaan on edellytyksenä kansantalouden suhteellisen hyvän ulkoisen tasapainon säilymiselle.

Yksityisen kulutuksen kasvun arvioidaan vuosina 1983-87 olevan keskimäärin noin 2 % vuodessa, mikä vastaa kotitalouksien käytettävissä olevien reaalitulojen kasvua. Kotitalouksien tulojen ja kulutusmenojen kasvu jäisi siten selvästi viime vuosia hitaammaksi. Osittain käytettävissä olevien

tulojen kehitykseen vaikuttaa valtiontalouden tasapainottamispyrkimyksestä seuraava verotuksen kiristäminen: bruttoveroasteen arvioidaan nousevan vuodesta 1982 vuoteen 1987 noin kaksi prosenttiyksikköä.

Yksityisen kulutuksen hyödykeryhmittäisen rakenteen ei odoteta tarkastelukaudella muuttuvan merkittävästi.¹⁾ Keskimääräistä enemmän kasvavat kuitenkin virkistykseen, koulutukseen, terveydenhoitoon ja kotitalouskalustojen hankintaan käytetyt kulutusmenot. Kestokulutustavaroiden hankinnat kasvavat muuta kulutusta voimakkaammin, mihin osaltaan vaikuttaa kotitalouksien asuntoinvestointien pienentyminen.

Yksityisten kiinteiden investointien kasvun arvioidaan jäävän hyvin hitaaksi koko viisivuotiskaudella. Asuinrakennusinvestoinnit supistuvat keskimäärin 2-3 % vuodessa ja rakennusinvestointien kokonaisuudessaankin arvioidaan säilyvän lähes nykyisellä tasollaan. Investointien rakenne onkin muuttumassa kone- ja laiteinvestointien sekä ei-materiaalisten investointien suuntaan.

Kokonaistuotannon kasvu Suomessa vuosina 1983-87 on suurelta osin riippuvainen viennin, jaksen alkuvuosina nimenomaan länsiviennin, kasvusta. Mahdollisuudet kotimaista kysyntää lisäävän talouspolitiikan harjoittamiseen ovat ratkaisevasti heikommat kuin viime vuosina, mikä johtuu lähinnä valtion velan nopeasta kasvusta viime vuosina. Keskeiseksi talouspolitiikan ongelmaksi jää inflaation hillintä, jonka onnistumisesta riippuu taulukoissa 3.1. ja 3.2. esitettyjen kehitysarvioiden toteutuminen.

1) Kulutuksen hyödykeryhmittäistä kehitystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä on yksityiskohtaisesti tarkasteltu tutkimuksessa: Matti Virén, Yksityisten kulutusmenojen rakenne ja kehitys Suomessa 1960-87, ETLA B 37.

Taulukko 3.1. Huoltotase-erien muutokset vuosina 1967-87

Huoltotase-erä	1982* Mrd.mk	Volyymin muutos keskimäärin vuodessa, %			
		1967+72	1972+77	1977+82	1982+87
Bruttokansantuote	236.7	5.8	2.2	4.0	3
Tuonti	74.3	7.9	2.8	4.1	2.5
Kokonaistarjonta	311.0	6.3	2.3	4.0	2.5
Vienti	75.5	9.5	0.4	5.2	4
Investoinnit	56.9	6.0	0.4	0.9	1.5
- yksityiset	49.0	7.1	0.7	0.7	1.5
- julkiset	7.9	0.3	-1.0	2.5	1.5
Kulutukset	178.7	5.5	2.9	3.5	2
- yksityiset	131.3	5.4	2.1	3.3	2
- julkiset	47.4	5.7	5.4	4.2	3
Varastojen muutos ¹⁾	-0.1
Kokonaiskysyntä	311.0	6.3	2.3	4.0	2.5

1) Varastojen muutoksen vaikutus kokonaiskysynnän muutokseen, %-yksikköä.

Taulukko 3.2. Bruttokansantuote sektoreittain vuosina 1967-87

Elinkeino	1982* milj.mk	1982* osuus v. 1979 hinnoin	Volyymin muutos keskimäärin vuodessa, %			
			1967+72	1972+77	1977+82	1982+87
Maatalous	9632.6	5.2	1.0	0.4	2.2	0
Metsätalous	9089.9	5.0	2.1	-3.1	3.0	1
Teollisuus	64416.1	32.8	8.5	1.9	5.5	3.5
Rakennustoiminta	15270.7	7.9	3.3	1.1	1.3	0
Palveluelinkeinot	117605.8	51.4	5.5	3.5	3.8	3
Laskennalliset pankki- palvelumaksut	-5571.7	-2.4	6.2	5.0	2.8	-
BKT tuottajahintaan	210442.8	100.0	5.5	2.2	4.0	3

3.2. Palvelualojen kehitysnäkymät vuosina 1983-87¹⁾

Esitetyn kehitysarvion perusteella palveluelinkeinojemme tuotannon arvioidaan kasvavan vuosina 1983-87 noin 3 prosentin vuosivauhtia. BKT:n kasvun arvioidaan olevan samansuuruinen, joten palveluelinkeinojen tuotantoosuus BKT:stä säilyy ennustevuosina keskimäärin ennallaan. Palvelusten työllisyysosuuden arvioidaan sen sijaan ennustevuosina kasvavan.

Eri palveluelinkeinojen osuuskien kehityksessä tuskin tulee lähivuosina tapahtumaan mitään kovin yllätyksellistä. On selvästi nähtävissä, että julkinen toiminta tulee lähivuosina edelleenkin kasvattamaan sekä tuotanto- että työllisyysosuuttaan joskin hidastuvalla vauhdilla. Muita tuotanto- ja työllisyysosuuttaan kasvattavia aloja ovat todennäköisesti kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta sekä yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut, jonka tuotanto- ja työllisyysosuudet ovat meillä kansainvälisesti varsin alhaiset. Myös liikenne kasvattanee keskimäärin tuotantoosuuttaan ennustevuosina tietoliikenteen nopean kasvun ja kuljetusten jakson alkupuolelle ajoittuvan melko voimakkaan kasvun vaikutuksesta.

Eri palvelualojen sisäinen rakennemuutos tulee liittymään kiinteästi erityisesti automaation laajenevaan käyttöönottoon ja tietojen siirron teknologian nopeaan kehitykseen. Erityisen voimakas tämäntyypisistä teki-

1) Luvuissa 2 ja 3 käytetty sektorijako perustuu sekä funktionaaliseen että toimialaluokitukseen. Kehitysarvioissa (luku 3) käytetty sektorijako on seuraava: kauppa (yrittäjätoiminnan toimialat 61 ja 62), liikenne (yrittäjätoiminnan toimiala 7), rahoitus- ja vakuutustoiminta (yrittäjätoiminnan toimialat 81 ja 82), asuntojen omistus (yrittäjätoiminnan toimiala 831), muut yksityiset palvelukset (yrittäjätoiminnan toimialat 63, 831-833 ja 9, voittoa tavoittelematon toiminta ja kotitalouspalvelutoiminta) sekä julkinen toiminta. Sektorijako poikkeaa jonkin verran luvussa 2 käytetystä sektorijaosta, mutta sitä on tarkoitus kehittää lähitulevaisuudessa.

jöistä johtuva rakennemuutos tulee todennäköisesti olemaan kaupassa, tietoliikenteessä sekä vakuutus- ja rahoitustoiminnassa. Laajenevan automaation myötä näillä sektoreilla työllisyyden kasvu voi pysähtyä miltei kokonaan.

Palvelualojen yleiset kasvuedellytykset ovat viime vuosina muuttuneet. Sodanjälkeinen elinkeinoelämän ja yhteiskunnan rakennemuutos, joka oli varsin tärkeä useille palvelualoille, on oleellisesti hidastunut eikä siten enää tarjoa samanlaista kasvupohjaa palvelualojen laajentumiselle kuin aikaisemmin. Tämä toimintaympäristön oleellinen muutos, nopeutuva automaatio, työvoimakustannusten nopea nousu, tuottavuuden palveluelinkeinoille keskimäärin tyypillinen hidas kasvu ja hintavalvonta aiheuttavat kilpailun kiristymistä monilla aloilla lähivuosina. Pitkällä aikavälillä saattaa palvelualoilla kuitenkin olla keskimäärin paremmat kasvumahdollisuudet kuin muilla aloilla: tähän viittaa palveluelinkeinojemme tuotanto- ja työllisyysosuuksien kansainvälisesti matala taso (luku 1).

Taulukko 3.3. Palvelusten tuotanto toimialoittain vuosina 1972-87

Toimiala	1982* milj.mk	1982* osuus v. 1975 hinnoin	Volyymin muutos keski- määrin vuodessa, % 1972→77	1977→82	keski- 1982→87
Kauppa	20119.5	17.0	1.6	3.5	2
Liikenne	17051.6	13.9	2.0	4.5	3.5
Rahoitus- ja vakuutus- toiminta	8633.1	6.2	3.8	1.8	2
Asuntojen omistus	15009.1	15.1	5.3	3.4	3
Muut yksityiset palvelukset	22598.4	18.1	1.8	4.2	3
Julkinen toiminta	34194.1	29.7	5.7	4.0	3
Palveluelinkeinot	117605.8	100.0	3.5	3.8	3

3.2.1. Kauppa

Lähivuosina ei ole näköpiirissä mitään suuria institutionaalisia tai lainsäädännöllisiä muutoksia, jotka voisivat vaikuttaa oleellisesti kaupan toimintaympäristöön ja kehitystrendeihin.

Kotitalouksien 2 prosentin vuotuisen reaalityulokehityksen myötä myös kaupan tuotannon kasvu hidastuu ennusteperiodilla arviolta kahteen prosenttiin vuodessa. Näin vähäinen kasvu yhdessä kustannusten nopean nousun ja muiden edellä käsiteltyjen tekijöiden kanssa merkitsee lähivuosi-
na eri kaupparyhmittymien välisen kilpailun kiristymistä. On odotetta-

Taulukko 3.4. Yksityiset kulutusmenot ja kotitalouksien ostovoima vuosina 1967-87

Kulutuserä	1982* milj.mk	Volyymien muutos keski- määrin vuodessa, %		
		1972→77	1977→82	1982→87
Elintarvikkeet	35895.5	0.1	1.6	1
Vaatetus	5825.5	-2.7	1.5	1.5
Asunto	24215.0	5.1	3.3	2.5
Kotitalouskalusto	8827.5	2.6	5.5	3
Terveystenhoito	3053.2	2.2	1.7	2
Liikenne	22077.8	2.0	3.4	1.5
Virkistys	10411.0	6.6	6.2	3
Muut palvelukset	13211.3	0.5	4.1	1.5
Yksityiset kulutusmenot	131293.8	1.9	3.2	2
Kotitalouksien reaalinen ostovoima ¹⁾		1.7	3.4	2

1) Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot jaettuna kulutusmenojen hintaindeksillä.

vissa, että kaupan rakennerationalisointi tulee jatkumaan voimakkaana. Tämä merkitsee mm. osa-aikatyöntekijöiden osuuden kasvua sekä erilaisten kaupan materiaalityövoimien rationalisointia ja uuden teknologian hyödyntämistä. Kaupan kokonaistyövoiman määrä kasvaa vain vähän. Kaupan tuottavuus, joka on viime vuosikymmeninä kasvanut suunnilleen samalla vauhdilla kuin monilla teollisuustoimialoilla, kasvaa ennustevuosina aikaisempaa jonkin verran hitaammin.

Tukkukaupan myynneistä suuntautuneen ennustevuosina edelleen huomattava osa suoraan teollisuuteen, rakennustoimintaan ja maatalouteen. Yleis- ja erikoistukkukaupan välinen työnjako tulee kehittymään ja selkiintymään nykyisestään. Vähittäiskaupan kysynnän rakenne tulee muuttumaan edelleen siten, että erilaisten vapaa-ajan harrastustoimintaan, kotitalouskalustoon ja kodinsisustukseen liittyvien hyödykeryhmien osuus kaupan kokonaisymyynistä kasvaa.

Taulukko 3.5. Kauppa vuosina 1972-87

	1982* Osuus palvelu- elinkeinoista, %	Määrän muutos keskimäärin vuodessa, %		
		1972 → 77	1977 → 82	1982 → 87
Jalostusarvo, milj. mk	17.0	1.6	3.5	2
Työlliset, 1000 henk.	20.7	-0.3	0.1	0.4
Jalostusarvo/työlliset	..	1.9	3.4	1.6

3.2.2. Liikenne

Tekninen kehitys, joka toisen maailmansodan jälkeen on vaikuttanut voimakkaasti koko liikenteeseen erityisesti vesi-, ilma- ja tietoliikenteeseen, tuskin tulee lähivuosina mullistamaan ainakaan kuljetussektoria

yhtä voimakkaasti kuin kuluneina vuosikymmeninä. Kuitenkin tietoliikenteessä teknisen kehityksen vaikutukset tulevat olemaan lähivuosina huomattavat mm. tiedonsiirtovälineiden alalla. Pidemmällä aikavälillä saatavat tekniset muutokset vaikuttaa oleellisesti myös muihin aloihin.

Viennin noin 4 prosentin vuotuisen kasvun myötä arvioidaan koko liikennesektorin tuotannon kasvavan vuosina 1982-87 noin 3.5 prosentin vuosivauhtia. Kasvu painottuu jakson alkuvuosiin. Liikennesektoreista kasvu on todennäköisesti hitainta merenkulussa ja nopeinta tietoliikenteessä. Merenkulussa on jo pitkään vallinnut matalasuhdanne, joka tullee jatkumaan myös lähivuosina maailmankaupan hitaan kasvun ja alan varsin suuren ylikapasiteetin vuoksi. Merenkulun heikentynyt kannattavuus onkin viime aikoina näkynyt mm. kauppalaivastomme keski-ikänsä nousuna. Tietoliikenteessä erityisesti teleliikenteen kasvu tulee olemaan lähivuosina nopeata, kun taas postiliikenteen kasvu jää vähäisemmäksi. Kansantalouden kuljetuksista tavaraliikenteen arvioidaan kasvavan lähivuosina henkilöliikennettä nopeammin, kuten viime vuosinakin on tapahtunut.

Taulukko 3.6. Liikenne vuosina 1972-87

	1982* Osuus palvelu- elinkeinoista, %	Määrän muutos keskimäärin vuodessa, %		
		1972 → 77	1977 → 82	1982 → 87
Jalostusarvo, milj. mk	13.9	2.0	4.6	3.5
Työlliset, 1000 henk.	13.8	0.2	1.2	0.2
Jalostusarvo/työlliset	..	1.8	3.4	3.3

3.2.3. Rahoitus- ja vakuutustoiminta

Rahoitus- ja vakuutustoiminnan kehitystä tulee lähivuosina voimakkaasti sävyttämään kiristynyt kilpailu ja lisääntyvä rationalisointi, mikä merkitsee erityisesti ATK:n tehostuvaa hyväksikäyttöä. Tämä puolestaan edellyttää sekä pankki- että vakuutussektorilla koulutuksen lisäämistä, joten työvoiman käyttöön liittyvä rakennemuutos tulee näillä sektoreilla jatkumaan voimakkaana.

Yritysten lisääntyvän kansainvälistymisen myötä pankit ovat viime vuosina laajentaneet toimintaansa voimakkaasti ulkomaanpalvelujen kehittämiseen ja vastaava suuntaus on ollut meneillään myös vakuutussektorilla. Tällä sektorilla suoritettaneen lähivuosina myös voimakasta rakennerationalisointia, mikä merkinnee mm. suurempien yksiköiden syntymistä.

Taulukko 3.7. Rahoitus- ja vakuutustoiminta vuosina 1972-87

	1982* Osuus palvelu- elinkeinoista, %	Määrän muutos keskimäärin vuodessa, %		
		1972 → 77	1977 → 82	1982 → 87
Jalostusarvo, milj. mk	6.2	3.8	1.8	2
Työlliset, 1000 henk.	4.6	3.4	2.2	0.3
Jalostusarvo/työlliset	..	0.4	-0.4	1.7

3.2.4. Asuntojen omistus

Asuntotuotannon määrän supistumisen seurauksena asuntokannan kasvu hidastuu lähivuosina. Tämä merkitsee myös asuntojen -omistus-sektorin tuotan-

non kasvuvauhdin hidastumista lähivuosina noin 3 prosenttiin. Asunto-
tuotannon laadullisia tavoitteita tultaneen painotettamaan lähivuosina
yhä enemmän.

Taulukko 3.8. Asuntojen omistus vuosina 1972-87

	1982* Osuus palvelu- elinkeinoista, %	Määrän muutos keskimäärin vuodessa, %		
		1972 → 77	1977 → 82	1982 → 87
Jalostusarvo, milj. mk	15.1	5.3	3.4	3
Työlliset, 1000 henk.	1.5	2.3	0	0
Jalostusarvo/työlliset	..	3.0	3.4	3

3.2.5. Muut yksityiset palvelukset

Majoitus- ja ravitsemustoiminnassa on tällä hetkellä koko maata ajatellen selvästi ylikapasiteettia, mikä on seurausta viime vuosien laajoista investoinneista. Ongelmaa kärjistää alan suhdannetilanne. Lähivuosina alan kapasiteetti kasvaa edelleen kysyntää nopeammin, joten alan kannattavuus-ongelmat kärjistyvät.

Kiinteistö- ja liike-elämää palveleva toiminta on osuuttaan palveluelinkeinoista kasvattava ala. Eräiden alatoimialojen - mm. atk-alan, tuotannon kasvua saattaa lähivuosina rajoittaa mm. ammattitaitoisen työvoiman puute.

Yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palveluiden suurimman alatoimi-
alan "kotitalouksia palvelevan toiminnan" tuotanto on viime vuosina kas-
vanut varsin vähän. Vuosina 1975-82 kasvu oli noin 0.1 % vuodessa kun koti-
talouskoneiden ja autojen vähittäismyynnin volyyymi kasvoi samalla aikavälillä

noin 3 prosentin vuosivauhtia. Kodinkoneiden ja autojen tekninen kehitys näyttää vievän siihen suuntaan, että niiden huoltotarve vähenee. Samaan suuntaan vaikuttavat myös suhteellisesti korkeat huoltokustannukset, joten "kotitalouksia palvelevan toiminnan" tuotannon volyymi tuskin mainittavasti kasvaa myöskään ennustevuosina.

Voittoa tavoittelemattoman toiminnan tuotanto ja työllisyys kasvoivat vuosina 1960-82 noin 2.5 prosentin vuosivauhtia. Viime vuosina tuotannon kasvu on hidastunut noin 1.5 prosenttiin ja tämän suuruisena sen arvioidaan jatkuvan myös lähivuosina.

Kotitalouspalvelutoiminnan tuotanto ja työllisyys ovat viime vuosina supistuneet hidastuvalla vauhdilla. Kehityksen arvioidaan jatkuvan samantyyppisenä myös ennustevuosina.

Taulukko 3.9. Muut yksityiset palvelut vuosina 1972-87

	1982* Osuus palvelu- elinkeinoista, %	Määrän muutos keskimäärin vuodessa, %		
		1972 → 77	1977 → 82	1982 → 87
Jalostusarvo, milj. mk.	18.1	1.8	4.2	3
Työlliset, 1000 henk.	23.9	-1.4	1.3	0.3
Jalostusarvo/työlliset	..	3.2	2.9	2.7

3.2.6. Julkinen toiminta

Julkisen toiminnan tuotannon ja työllisyyden kasvu jatkuu myös lähivuosina nopeampana kuin muissa palveluelinkeinoissa, joskin hidastuvana aikaisempaan kehitykseensä nähden. Kasvun hidastuminen perustuu julkisen sek-

torin velkaantumisen nopeaan kasvuun viime vuosina sekä näköpiirissä olevaan hidastuvaan taloudelliseen kasvuun.

Julkisen toiminnan tuotannon kasvun arvioidaan vuosina 1983-87 olevan keskimäärin noin 3 % vuodessa. Kuntasektorilla tuotannon kasvuvauhti tulee olemaan arviolta prosenttiyksikön verran korkeampi kuin valtiontaloudessa kasvun painopisteen ollessa lähinnä terveyden- ja sosiaalihuollon aloilla. Valtion osuus näiden alojen rahoituksesta tulee kasvamaan.

Taulukko 3.10. Julkinen toiminta vuosina 1972-87

	1982* Osuus palvelu- elinkeinoista, %	Määrän muutos keskimäärin vuodessa, %		
		1972 → 77	1977 → 82	1982 → 87
Jalostusarvo, milj. mk	29.7	5.7	4.0	3
Työlliset, 1000 henk.	35.5	5.2	4.4	3.3
Jalostusarvo/työlliset	..	0.5	-0.4	-0.3